

Den Gamle By

2022

Offentlige tilskudsgivere

Kulturministeriet
Aarhus Kommune

Donationer til store aktuelle projekter

A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaale	Den Moderne By
A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaale	Ny hovedindgang
Købmand Herman Sallings Fond Tietgenfonden	Hus fra Skanderborg Aktiviteter, formidling og publikumsundersøgelse i forbindelse med Godt Håndværk – også i fremtiden
Aage og Johanne Louis-Hansens Fond	Udvikling og etablering af udstillingen Godt Håndværk
CAC Fonden	Støtte til drift af afdelingen Salg og værtskab
A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaale	Revitalisering af Museet for Dansk Bladtegning i regi af Den Gamle By
Innovationsfonden	Erhvervs-ph.d.-projektet Museer og Identitet
Salling Fondene og Aarhus Kommune	Coronastøtte
Augustinus Fonden	Danmarks Byer under Renæssance og Enevælde
Aage og Johanne Louis-Hansens Fond	Danmarks Byer under Renæssance og Enevælde
Foreningen PlanDanmark	Efteruddannelse

Hovedsponsor

Jyllands-Posten

Den Gamle By

Den Gamle By er under protektion af
Hendes Majestæt Dronning Margrethe II

Den Gamle By 2022

© 2022, forfatterne, Den Gamle By og Gads Forlag A/S

Redaktion: Thomas Bloch Ravn

Omslag og design: Lene Nørgaard, Le bureau

Grafisk tilrettelæggelse: Per Demuth, Demuth Grafisk

Forsidefoto: Den Gamle Bys gågade i 1974-kvarteret åbnede den 25. juni 2022. Til indvielsen var der kaffe og rundstykker til de fremmødte

Fotos: Hvor intet andet er nævnt, er fotografierne taget af Den Gamle By

Oversættelse: James Manley

Udgivelsen af årbogen er støttet af CAC Fonden

Repro: Narayana

Tryk: PNB Print, Letland

ISBN: 978-87-12-06859-4

ISSN: 0909-945x

FAGFÆLLE- BEDØMT

Artiklen "Adventskransen i Danmark – blomsterhandlernes eller husmødrenes tradition" er fagfællebedømt.

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med COPY-DAN, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer. Det er tilladt at citere med kildeangivelse i anmeldelser.

For enkelte billeders vedkommende har det ikke været muligt at finde eller komme i kontakt med den retmæssige indehaver af ophavsrettighederne. Såfremt ophavsretten på denne måde er blevet krænkert, er det sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav i denne forbindelse vil blive honoreret, som havde der foreligget en tilladelse i forvejen.

Indhold

Bedøm museerne på det, de leverer 5

Thomas Bloch Ravn

Årets gang og planer for fremtiden 11

Thomas Bloch Ravn

Gågaden – i krig og kærlighed 45

*Erik Nellemann Nielsen, Berit Guldmann Hornstrup
og Allan Leth Frandsen*

En slagterbutik bliver til 55

Mette Ernst Andersen

En farve- og tapethandel bliver til 65

Ronja Moesgaard Ryde og Mette Ernst Andersen

Danmark i EF og EU – plakater i 50 år 73

Line Fogh Sørensen

Adventskransen i Danmark – blomsterhandlernes eller
husmødrenes tradition? 83

Anna Wowk Vestergaard

Årsberetning for Dansk Center for Byhistorie 103

Mikkel Thelle og Thomas Bloch Ravn

Tal og fakta 107

Thomas Bloch Ravn

Sponsorer 124

Bedøm museerne på det, de leverer

Thomas Bloch Ravn

Der rumles – igen, igen – med en ændring af statens støtte til museerne. I Den Gamle By beder vi politikerne tænke langsigtet og overveje, hvordan man bedst sikrer, at Danmark i fremtiden kan have fagligt stærke og økonomisk bæredygtige museer, der både tiltrækker et stort publikum og har en international profil. Det sætter museumsdirektør Thomas Bloch Ravn fokus på i denne artikel.

At Den Gamle By er et museum af ikke bare national, men af international betydning, fik vi en skøn tilkendegivelse af, da USA's ambassadør, Alan Leventhal, og hans hustru, Sherry, aflagde besøg fredag den 1. juli 2022. Den nytiltrådte ambassadør var i Aarhus for at aflevere sine akkreditiver til dronningen på Marselisborg Slot, og ambassadørparret benyttede lejligheden til også at besøge Den Gamle By. Få dage senere modtog Den Gamle By en håndskrevet takkeskrivelse, hvor Alan Leventhal kaldte Den Gamle By for "an International Treasure".

Det mener vi jo sådan set også selv, men hold op, hvor det alligevel varmer med ambassadørens klap på skulderen. Ikke mindst oven på et par ualmindeligt hårde år, som har vist, at det økonomiske fundament for Den Gamle By og andre vigtige og højt elskede museer er skrøbeligt i skræmmende grad.

Erfaringerne fra de seneste to år med corona giver anledning til at stille spørgsmålet: Hvordan sikrer man, at Danmark også om 10, 30 og 50 år har attraktive, fagligt stærke og økonomisk bæredygtige museer, der både har bred popularitet og høj international profil?

Det nyudnævnte amerikanske ambassadørpar Sherry og Alan Leventhal besøgte Den Gamle By 1. juli.

Hvad er et godt museum?

Ja, det er et sted, der tager vare på historien og rummer dyb faglig viden, samtidig med at det giver oplevelser af en karat, så det tiltrækker og engagerer et stort og bredt publikum. Men det er mere end det.

I Den Gamle By betragter vi det museum, vi har med at gøre, som et reservoir for identitet og forankring og for inspiration og forandring. Når museet er bedst, er det et sted, hvor de besøgende kan føle sig hensat til en anden verden, hvor de kan se og opleve noget, der er forskelligt fra deres hverdag – og hvorfra de, forhåbentlig, kan bringe noget med tilbage. Det gode museum er på den ene side et sted for diskussion og modsigelse, undren og udfordring og på den anden side et sted for glæde og hygge, samvær og sammenhæng.

Et godt museum handler om "mig", og samtidig handler det om noget, der er større end "mig". Det har kant og rummer kundskab, og det er skønt, morsomt og inspirerende. De gode museer er vigtige. Ikke mindst fordi de på en eller anden måde handler lige så meget om nutiden og fremtiden som om fortiden. Derfor er det også vigtigt, at museerne når bredt ud – ud til hele befolkningen og ikke kun til det klassiske museumspublikum.

Købt eller solgt

I fem år har politikerne i Folketinget talt om, at statens tilskud til museerne bør omfordeles. Det har betydet, at en stor del af Danmarks museer i alt for lang tid ikke har vidst, om de var købt eller solgt. Derfor skal Den Gamle Bys budskab til politikerne være: Læg projektet i graven, eller gør noget ved det!

Vælger man det sidste, vil jeg på Den Gamle Bys vegne tillade mig at gøre opmærksom på, at nogle museer er både bedre og vigtigere end andre. Jeg er klar over, at vi i jantelovens hjemland risikerer kritik for det synspunkt, men jeg tror alligevel, at de fleste vil erkende, at nogle museer skiller sig ud på grund af faglighed, folkelig opbakning og international opmærksomhed.

Jeg vover også det ene øje og anbefaler, at man lader en reform omfatte alle statsstøttede museer – også de såkaldte hovedmuseer, Nationalmuseet og Statens Museum for Kunst – selv om det er staten, der står som ejer.

Betrakter man museumsstrukturen med historiske briller, er arven fra enevældens centralisering og etatisme fortsat meget stærk.

Strukturen i museumsloven opererer alene med to hovedmuseer: et for kunst og et for kultur, som begge er ejet af staten og er beliggende i København. Alle andre museer betragtes i princippet som lokal-museer. Og det til trods for at flere af disse museer inden for deres særlige områder gør hovedmuseerne rangen stridig.

Er Statens Museum for Kunst vigtigere end Louisiana, ARoS og Kunsten, og er Nationalmuseet vigtigere end museer som Den Gamle By og Moesgaard Museum, kunne man retorisk spørge. Ja, måske lidt, men afgjort ikke i den grad, som fremgår af museumsloven og den officielle tænkning om museumsstrukturen.

Et udenlandsk eksempel

I Holland, der ellers på mange måder ligner Danmark, har man en helt anden og langt mere mangfoldig model for landets nationale museer. Jeg tror, at Danmark kan hente inspiration her. Der er 26 rijksmuseer – nationalmuseer – der rummer samlinger og fortællinger af national og sommetider også international betydning, og som de eneste modtager tilskud fra staten.

Rijksmuseerne var oprindelig ejet af staten – akkurat som Nationalmuseet og Statens Museum for Kunst i Danmark. Men i årene omkring 1990 blev de nationale museer sat fri, som de selv siger. De blev til det, vi vil kalde selvejende institutioner, hvilket frigjorde en kreativ kraft uden lige. Frisætningen gav også museerne bedre muligheder for selv at tjene penge – og det gjorde mange af dem i stor stil til glæde for museernes kvalitet og udvikling. En anden vigtig pointe er, at rijksmuseerne ikke er koncentreret i hovedstaden, men ligger spredt ud over det ganske land. Fra Amsterdam og Den Haag til Apeldoorn, fra Enschede til Enkhuizen, fra Groningen til Utrecht og Otterlo.

Forklaringen er, at Holland ikke har enevældens tradition for centralisering omkring hovedstaden, sådan som vi har det så markant her i landet – selv i dag, godt 170 år efter enevældens ophævelse.

Målepunkter

Jeg tror, at mange museer drømmer om, at kulturministeren og Folketinget vil holde op med at vurdere museerne efter, hvem der ejer dem, og i stedet bedømme os på det, vi rent faktisk leverer. Lad mig pege på fire målepunkter.

- Et museum på højeste niveau bør bedømmes på, om det har en attraktionskraft, der dokumenterer, at publikum rent faktisk også gider besøge det og betale for det.
- Et museum på højeste niveau bør bedømmes på, om det som minimum har samlinger af national betydning og meget gerne af international kaliber.
- Et museum på højeste niveau bør bedømmes på sin faglige tyngde, og om den synliggøres i museets formidling, i videnskabelige publikationer og via forskningsmæssigt samarbejde med et universitet.
- Et museum på højeste niveau bør bedømmes på, om det rummer kompetencer og ressourcer, som rækker ud over museet selv, og som kan være til nytte og hjælp for både andre museer og for offentlige instanser og private.

Statens ansvar

I finansverdenen defineres nogle banker som systemiske. Ordet kommer af, at en bank kan være en Systemically Important Financial Institution, SIFI. SIFI'erne er så betydningsfulde, at de ikke må gå konkurs.

Man kunne i forlængelse heraf foreslå, at staten definerer de museer, der er noget helt særligt, som systemiske og dermed så betydningsfulde, at de skal sikres af staten. At systemisk ikke er det samme som at være ejet af staten, giver vist sig selv. Et systemisk museum bør alene bedømmes ud fra, hvad det leverer.

På museerne skal vi naturligvis fortsat arbejde for selv at tjene penge. Men de seneste års samfundskrise har tydeliggjort behovet for, at staten tager større ansvar for driften af de museer, der spiller en særlig rolle for dansk identitet og historie.

Ikke først og fremmest af hensyn til museerne, men af hensyn til det store og brede publikum, som kan få en fornemmelse af, hvem vi er, og hvor vi kommer fra. Nu og om 10, 30 og 50 år.

The museums of the future

A new museum act should challenge the metropolitan focus and etatism that have typified the formal museum structure of Denmark since the 1800s. We should take our point of departure in the question, How does one ensure that Denmark in 10, 30 and 50 years' time

will have attractive, professionally strong and economically sustainable museums that have both wide popularity and a high international profile? One can draw inspiration from the decentralised model one finds in the Netherlands, which operates with 26 museums at the highest level.

In an evaluation of museums at the highest level four factors should be stressed: that the museum attracts and appeals to a wide public; that the museum has collections of national and international importance; that the museum has expertise at the very highest level, documented for example by a permanent relationship with a university; and that the museum has competences and resources with which it helps other museums.

Årets gang og planer for fremtiden

Thomas Bloch Ravn

I Den Gamle By er vi ved at være kommet til hægterne efter en sej omgang med corona, og hvad deraf fulgte. Det går fornuftigt, og troen på fremtiden er vendt tilbage. Det begyndte lidt trægt i forsommeren, hvor besøgstallet var nede omkring 70 procent af 2019, som er det normalår, vi sammenligner med. Men efterhånden begyndte gæsterne at komme igen, så vi flere uger i sensommeren har været på niveau med de tilsvarende uger i 2019. Ja, endda lidt over. Publikums tilbagevendende interesse har bekræftet os i, at Den Gamle By trods coronatidens grimme tilbageslag fortsat bærer fremtiden i sig, og vi ser det fine aktivitetsniveau som tegn på, at museets organisation er på vej tilbage til fordums styrke. Museumsdirektør Thomas Bloch Ravn fortæller om årets aktiviteter.

Da der i oktober blev udskrevet valg til afholdelse 1. november, holdt Den Gamle By en stolt tradition i hævd ved at hænge valgplakater op i lygtepælene.

Når man ser tilbage på det forløbne år, er det ganske imponerende, hvad der er udviklet, produceret og gennemført. Der er undervist, udstillet, holdt foredrag, gennemført børneaktiviteter og rundvisninger, vedligeholdt bygninger og udstillinger, konserveret, trukket kabler, eksperimenteret, gjort rent, renoveret teknik, opgraderet it-systemer, foretaget indkøb, faktureret, dokumenteret, registreret, researchet, idéudviklet, arrangeret, afholdt selskaber, kokkereret, serveret, vasket op, bagt kager, formeret pelargonier, lagt budget, bogført, aflagt regnskab og skrevet referater. Og uendeligt meget mere. Her følger et udvalg af de ting, der er sket i årets løb.

Aftenjul

I Den Gamle By syntes vi egentlig, at vi havde taget højde for, at smitten med corona nok ville stige hen mod jul 2021, men alligevel blev vi som så mange andre bedt om at lukke fra 19. december. Nedlukningen varede frem til 17. januar.

Hvor der på store besøgsdage i julens weekender tidligere kunne være over 10.000 gæster, havde vi i 2021 sat et maksimum på 6.000. Det er der snildt plads til i Den Gamle By. Derudover afprøvede vi et helt nyt koncept, som vi kaldte Aftenjul, hvor der var lagt et loft over antallet af deltagere på 2.000.

Aftenjul fungerer på den måde, at Den Gamle By lukker for dagsgæster kl 17 for så atter at åbne til Aftenjul fra kl 18 frem til kl 21. Grundlæggende svarer Aftenjul til dagsarrangementet Jul i Den Gamle By – blot i aftenbelysning. Boder, historiske butikker og restauranter var åbne. Det samme var naturligvis de mange hjem og interiører, der viser 400 års julehistorie. Gaderne var julepyntede, og også Nisseloftet var åbent. Dog var det sådan, at de helt mørke steder ikke blev holdt åbne, fordi der om aftenen simpelthen ikke er lys nok.

Aftenjul er et nyt initiativ, som blev affødt af coronatiden. Der er et loft på 2.000 gæster pr aften. I 2021 blev de fire aftener lynhurtigt udsolgt, og det blev de seks aftener i 2022 også.

Som et helt særligt tilbud var det muligt at tage "På tur i mørket i julelygtens skær", gå på rundvisning med "Fem fortællinger af julens historie", opleve "Mørkning i Møntmestergården med historier om nisserne, lysedugen og julens smukkeste salme", ligesom der også var adgang til 1700-talsmiljøet i Winekes Kælder, hvor der blev serveret risengrød.

Aftenjul blev planlagt i august, da de fleste regnede med, at corona var et overstået kapitel, så da vi satte de to første aftener til salg i september, blev de udsolgt på ingen tid. Det samme gjaldt de to ekstra aftener, som det lykkedes at arrangere.

Arrangementerne blev afviklet fredag og lørdag 10. og 11. december og igen fredag og lørdag 17. og 18. december. Undervejs spurgte vi i alt 400 gæster om, hvad de syntes om initiativet. På det tidspunkt var smitten i kraftig stigning, men alligevel var publikums tilfredshed med arrangementet stor. 52 procent var meget tilfredse, 28 procent tilfredse, 10 procent var hverken/eller, mens 7 procent var utilfredse, og 3 procent meget utilfredse. Utilfredsheden skyldtes især kapacitetsproblemer med at lukke mange mennesker ind på forholdsvis kort tid. Det har vi lært af til arrangementerne i 2022, for vi er overbevist om, at Aftenjul har fremtiden for sig.

M50

Som en lavmælt lykønskning til Den Gamle Bys protektor, Hendes Majestæt Dronningen, der 14. januar 2022 havde 50-års jubilæum som regent, arrangerede museet en lille udstilling med billeder fra majestætens mange besøg i årenes løb.

"Den Gamle By har jeg kendt hele mit liv", kaldte vi udstillingen med et citat fra et interview med dronningen fra 2002. Udstillingen åbnede i en coronalukket Den Gamle By. De 25 billeder var ophængt udendørs på de steder, hvor de i sin tid var taget. Det betød, at udstillingen også kunne ses, selv om Den Gamle By var lukket som museum. For når Den Gamle By er lukket, kan alle, der har lyst, frit gå en tur i gaderne. Udstillingen kunne ses til og med dronningens fødselsdag 16. april. De udstillede billeder dækkede hele regeringsperioden og stammede fra officielle arrangementer, fra besøg med venner og familie og fra private besøg af mere faglig karakter.

Billederne blev også samlet i et lille hæfte, som naturligvis blev afleveret til dronningen på jubilæumsdagen. I hæftets forord ønskede Den Gamle By dronningen "et hjerteligt tillykke med 50-års jubi-

læet som regent og Dronning af Danmark”. Teksten fortsatte: ”Samtidig sender vi en dybtfølt tak for Deres engagement og interesse for museet” og ”I Den Gamle Bys gæstebog finder vi under året 1948 første gang Deres signatur skrevet med nydelig skolepigeskrift. Det bekræfter det, De engang udtalte, at De havde kendt Den Gamle By hele Deres liv”.

I samarbejde med Jyllands-Posten og Aarhus City Forening arrangerede Den Gamle Bys billedarkiv en udstilling på Store Torv i Aarhus med i alt 34 udvalgte pressefotos fra dronningens liv og virke i Aarhus. Udstillingen stod hele juni måned, hvor regeringsjubilæet også blev markeret med et officielt besøg i Aarhus 3. og 4. juni 2022. Ved to af Jyllands-Postens læserarrangementer kunne deltagerne høre om arbejdet med at udvælge fotografierne og dronningens tilknytning til byen.

To gæster ser på en af de 25 plancher i den udendørs udstilling ”Den Gamle By har jeg kendt hele mit liv”, der viser billeder fra dronningens besøg i Den Gamle By i 50 år.

Valg og plakater

2022 er også 50-året for afstemningen om det danske medlemskab af Det Europæiske Fællesskab, EF, 2. oktober 1972. Den 8. april åb-

Da plakatudstillingen i anledning af 50-året for det danske ja til EF åbnede, holdt medlem af Europa-Parlamentet Margrete Auken åbnings-talen.

nede Dansk Plakatmuseum i Den Gamle By en udstilling, der viste 139 plakater. Ikke alene valgplakaterne fra 1972, men også eksempler på de mange plakater, der er lavet i forbindelse med senere afstemninger om EU-forbehold og tiltrædelse af traktater. Udstillingen viste også et stort antal af de meget fantasifulde plakater, som Folkebevægelsen mod EF/EU står bag. Åbningsstalen blev holdt af medlem af Europa-Parlamentet Margrete Auken. Naturligvis satte vi også plakater i lygtepælene i Den Gamle Bys 1974-kvarter for at gøre opmærksom på både jubilæum og udstilling.

I anledning af 140-året for humoristen og multikunstneren Robert Storm Petersens fødsel kan Den Gamle Bys gæster også nyde en miniudstilling med 20 af hans plakater og tegninger. Udstillingen åbnede på Storm P.s fødselsdag 19. september og kan ses frem til sommeren 2023.

Den 5. oktober blev der udskrevet valg til Folketinget til afholdelse tirsdag 1. november. Traditionen tro satte vi straks plakater i lygtepælene i Den Gamle Bys 1974-kvarter, hvor museets gæster fra 6.

oktober kunne nyde gamle plakater for blandt andre Centrum-De-mokraterne, Kristeligt Folkeparti, Venstresocialisterne, Danmarks Kommunistiske Parti og Fremskridtspartiet.

I lighed med valgkampen i 2019 indbød Den Gamle By og Lokal-avisen også i år til vælgermøde i Helsingør Theater. ”Stemmer i val-get” var overskriften for det anderledes vælgermøde med kultur og fællessang som omdrejningspunkter. Mødet fandt sted 25. oktober.

Påske i Den Gamle By

At fortælle julens historie har efterhånden mange år på bagen, og i nogle år har Den Gamle By også sat fokus på allehelgen. Modellen for arrangementerne er, at hele museet – om muligt – spiller med i historiefortællingen, så Den Gamle Bys gæster får en god, hyggelig og mangfoldig oplevelse, samtidig med at de får en fornemmelse af, hvorfor vi gør, som vi gør på forskellige tider af året.

I både 2020 og 2021 planlagde Den Gamle By også at sætte fo-kus på påskens traditioner, men begge gange var vi nødt til at afly-se på grund af corona. Påsken i 2022 viste, at tredje gang er lykkens gang. Hjemmene i 1927 og 1974 var påskepyntet, og også butikkerne satte fokus på højtiden.

I det sønderjyske hjem i Havbogade fra 1927 var der en påskeha-

I børnehaven i 1974-kvarteret har både børn og pædagoger været flittige med karton, lim og saks.

Påskeypynt i pensionistparret Ellen og Asger Jensens lejlighed i Huset i Havnegade anno 1974.

re med plads til slik til børnene. Påskeharen har traditionelt set ikke spillet en stor rolle i påsken i Danmark, men i Tyskland har den længe været populær. Derfor var påskeharen også kendt i Sønderjylland i 1920'erne. Hos kernefamilien i Tårnby 1974 havde børnene sået karse til påskefrokosten. Broderibodens vindue gav inspiration til håndarbejde med påskemotiver, og i Minimarkedet kunne besøgende se originale chokoladefigurer fra 1970'erne i disken og ugeblade med inspiration til gæstemad i påsken.

På gader og stræder og i de historiske køkkener fortalte Den Gamle Bys aktører historier, der knytter sig til påsken. Der var foredrag om påskeæg og workshop med fremstilling af chokoladepåskeæg, og der var påskerundvisninger for skoleklasser. Museumsbutikken bød ind med typisk påskeypynt fra 1970'erne, og konditoriet solgte konditorens hjemmelavede påskeæg.

Restaurant Gæstgivergården lancerede et særligt menukort, som gjorde det muligt at smage på påsken. Blandt andet med solæg og nikålssuppe. Solæggene er æg, der har ligget i saltlage for at konservere æggene. De kendes især fra det sønderjyske, hvor de almin-

deligvis nydes som en slags snack til et glas øl og en dram. Nikålsuppen spises traditionen tro skærtorsdag. Suppen var som regel kogt på ben af okse eller gris og tilsat rundhåndede mængder grønkål. De øvrige otte grønne ingredienser var bestemt af, hvad der var tilbage af sidste års grøntsager, og hvad der aktuelt kunne høstes af nye skud i natur og køkkenhave.

Fokus på fagstolthed

Selv om vi egentlig godt ved, at det ikke passer, er vi i dagens Danmark tilbøjelige til at tage for givet, at vi også har dygtige håndværkere om 10, 20 eller 50 år. Men virkeligheden er, at antallet af faglærte falder, og at færre søger ind på uddannelserne. Samtidig stiger efterspørgslen. Det er baggrunden for, at Den Gamle By i årets sommertema satte fokus på håndværk og fagstolthed. Vi ved, at synergi mellem håndværk og viden er en vigtig faktor for fremdrift. For nytænkning, design og udvikling forudsætter materialekendskab, håndlag og evne til at finde løsninger. "Det finder vi ud af", som det hedder på håndværkersprog.

I Den Gamle By pointerer håndværkerne gang på gang, at håndværket kun lever, når det bruges. Nok kan meget skrives ned, og filmdokumentation er også nyttig, men det er frem for alt det daglige arbejde, der giver det håndlag og den gefühl, der er kernen. Derfor løfter museets håndværkere også jævnlige pegefingeren og advarer mod at akademisere håndværket.

Alt dette lå bag årets sommertema, der blev afviklet under overskriften "Godt håndværk – også i fremtiden" og omfattede både en introduktionsudstilling ved hovedindgangen, en udstilling i Gallerierne bag Møntmestergården og aktiviteter i hele sommeren.

Sommertemaet åbnede ved et arrangement mandag 23. maj. Her talte først Niels Peter Louis-Hansen, formand for Aage og Johanne Louis-Hansens Fond, som havde doneret midlerne til udstillingen. Dernæst talte Christine Paludan-Müller, uddelingschef ved Tietgen Fonden, som stod bag donationen til sommerens aktiviteter samt publikumsundersøgelse og videndeling. Selve åbningstalen blev holdt af Mette Schack Dahlmann, bedre kendt som Mette Murer.

Udstillingen Godt håndværk

Kernen i den indendørs udstilling er fagstoltheden, for det er her, vi viser svendestykker, ligesom svende fortæller om deres svendestykker på små film. Det er også her, Den Gamle Bys gæster kan gætte værktøj og få indblik i de særlige traditioner, som fortsat bærer fagstoltheden.

Ikke mindst har gæsterne kunnet prøve egne evner – eksempelvis til at stable mursten, samle rør og forbinde elektriske ledninger. En af de meget populære aktiviteter er at skære et gevind på en jernstang. I begyndelsen af august havde gæsterne produceret 1.200 små gevindstænger. Gæsterne kunne også forsøge sig med at bygge rundbuer i byggeklodser af skum. Det er en øvelse, der kræver samarbejde og mange hænder for at få det til at lykkes. Flere gange oplevede vi gæster, der manglede hænder til at løse opgaven, og som derfor måtte inddrage andre gæster. Klodserne blev slidt op flere gange af den megen aktivitet, så de måtte repareres eller udskiftes.

At skabe interesse om håndværket er et langt sejt træk. Derfor vil

I udstillingen Godt håndværk skulle gæsterne blandt andet gætte, hvilket værktøj der hører til hvilket fag.

udstillingen Godt håndværk genåbne næste forår – med nye svendestykker. På samme vis er det planen at forny udstillingen i 2024. For Den Gamle By er der også kommet konkrete resultater ud af projektet. Vi har ansat ny gartnerelev, som søgte pladsen efter at have oplevet den formidling, som Den Gamle Bys egne gartnere og Beder Gartnerskole leverede denne sommer. Og vi fik lige pludselig flere ansøgere til den stilling som murerlærling, som det indtil da ikke var lykkedes at besætte.

Prøv selv

Også de mange aktiviteter har været en succes, og gæsterne har i den grad benyttet sig af de mange muligheder. I skolernes sommerferie kunne man hver dag selv prøve sig frem med forskellige aktiviteter. Det foregik i Håndværksteltet på Festpladsen og rundt omkring i Den Gamle By på byggepladser og værksteder. Og vi fik hjælp fra mange sider. Fra blandt andet Skills, Boss Ladies og tekniske skoler.

I sommerens løb savede og hamrede børn, mødre og fædre i Håndværksteltet på Festpladsen. Det skabte stor interesse for håndens værk, og der kom 7.000 skibe ud af den store aktivitet.

Sammen med en håndværker kunne gæsterne prøve at mure, snitte med båndkniv, slå et reb, håndsmede et søm eller bygge et lille træskib. Navnlig det sidste blev mange børn og familier grebet af. Faktisk måtte vi flere gange om ugen skaffe yderligere materialer for at kunne levere brædder, søm og snor nok til, at alle kunne bygge et lille skib.

Til de små skibe blev der rundt regnet brugt to kilometer genbrugsbrædder, tre kilometer lister, som børnene selv kunne tilvirke til rundstok til master, 20 kvadratmeter klude til sejl, halvanden kilometer snor, 10.000 små søm og 15.000 hæfteklammer. På de gode dage blev der bygget over 250 små skibe. Alt i alt anslår vi, at der i løbet af sommerferien blev bygget over 7.000 skibe.

Det var en stor fornøjelse dagligt at se børn, der stolte gik rundt i Den Gamle By med et selvbygget skib i hånden, og mange prøvede dem af med en sejltur i brønden på Torvet. Vi var mange fra Den Gamle By, der jævnligt gik hen til Håndværksteltet for at nyde synet af børn, mødre og fædre, der savede, bankede, murede, skar og smedede. Det var tydeligt, at mange aldrig tidligere havde haft et stykke værktøj i hænderne, og det var også tydeligt, at det for mange var en meget positiv oplevelse, at de rent faktisk godt kunne lave noget med deres hænder.

Hvad publikum sagde til det?

I sommerens løb interviewede vi mange gæster, så vi kunne blive klogere på, hvad Den Gamle By betyder for dem, og hvordan årets satsning på håndværk blev modtaget. Undersøgelserne skal bearbejdes yderligere, men her refereres nogle af hovedindtrykkene fra sommerens besøg.

Den Gamle By får gæsterne til at føle sig som en del af noget, der er større end dem selv. Og museet får gæsterne til interessere sig for ting, som kan engagere og har kvalitet – ”ligesom i Den Gamle By”.

Udstillingen Godt håndværk har fået mødre til at tale med deres børn om håndværksuddannelser. Håndværksaktiviteterne bliver rost for, at de er med til at formidle gennem sanser og er med til at holde håndværk i hævd og gøre det levende. Gæster tager konkret og brugbar viden med hjem. På gartnerområdet om, hvordan pelargonier passes, om formering af kaktusser og at hyldeblomstsaften bare er blevet bedre, efter at de har fulgt vores kokkes råd om at putte lidt kinabark i saften.

Både sommer
og vinter kan
gæster gå i dia-
log med Den
Gamle Bys histo-
riske aktører.

Ud over interviews har vi fået input i form af svar på spørgeskemaer. Heraf fremgår det, at 90 procent mener, at besøget i Den Gamle By får dem til at tænke over deres eget liv og historie, og 94 procent tilkendegiver, at besøget får dem til at tænke over historie og ændringerne i vores samfund. 64 procent tilkendegiver, at de har fået ny viden om håndværk, og 41 procent svarer, at deres syn på håndværk er blevet mere positivt. Som en kvinde udtrykte det: "Museer har bare en enorm høj værdi. Den Gamle By giver mig sammenhæng, og det er sindssygt vigtigt for mig".

Vidensdeling

Der er ingen tvivl om, at publikum opfattede udstillingen og de mange aktiviteter som det vigtigste ved årets sommertema Godt håndværk. Men i et længere perspektiv er den opsamling og deling af erfaringer, som er en integreret del af projektet, ikke mindre vigtig. Det gælder for Den Gamle By, men det gælder nok så meget for de museer, som vi deler vores viden med.

Et resultat af projektet er udarbejdelsen af et katalog, som opsamler erfaringerne med de forskellige typer formidling, der er afprøvet, ligesom kataloget også rummer resultaterne af den ledsagende publikumsundersøgelse. Et andet resultat er udarbejdelse af et skræddersyet inspirationsoplæg, som forhåbentlig kan være til nytte for andre museer, der ønsker at opkvalificere formidlingen af håndværk.

Endelig har projektet resulteret i et netværk af i øjeblikket 15 museer, der arbejder med håndværk, og som kan medvirke til at fastholde museernes interesse for den vigtige sag.

Gågaden 1974

Det var Randersborgmester Torben Hansen, der lørdag 25. juni klippede snoren, og det var Randers Pigegarde, der spillede "Congratulations", da Den Gamle By åbnede den nye gågade i det kvarter, der med året 1974 som omdrejningspunkt viser 1960'ernes og 70'ernes historie.

For det er nemlig Houmeden i Randers, der er inspirationen til gågaden i Den Gamle By. Houmeden åbnede i 1963 som Danmarks første permanente gågade og med den karakteristiske belægning af sorte og hvide fliser, som er lagt i et mønster, så det altid ser ud,

som om der er liv i gaden. Randersborgmesteren bemærkede i sin åbningstale, at han "blev lidt blød i knæene", da han så gaden, der gav ham et "stærkt og minderigt flashback" til hans barndom og ungdom i Randers.

Solen skinnede, og der var dækket op, så de første 500 gæster kunne få kaffe og rundstykker. Efter selve åbningen kunne Den Gamle Bys gæster opleve gadens tre nye butikker: Slagteren, Byens Ost og Farve- og Tapethandelen. Sønderbrogades Farve og Tapet åbnede samme dag som gågaden.

I gågaden er der blomsterkasser og flagguirlander, og ved indgangen til gågaden er ophængt et skilt, der fortæller, at denne gade altså er Gågaden. Skiltet er kopieret efter et tilsvarende fra Skive. I gågadernes storhedstid i 1960'erne og 1970'erne tog man ved lære af hinanden, og den karakteristiske belægning med sorte og hvide fliser blev kopieret i byer over hele Danmark.

Det lå ligefor, at gågaden også skulle være omdrejningspunktet i september måneds 1970'er-weekender. Her var der marked, musik med Dylan Duo, mulighed for en køretur i VW-boblen, lege fra

Randers Pige-
garde spillede,
efter at Randers-
borgmester
Torben Hansen
åbnede gågaden
1974. Inden da
var der – natur-
ligvis – stort
kaffebord.

1970'erne, udskænkning på Jazzbar Bent J og tarteletter, stjerne-skud, rejecocktail og friturestegt camembert i Restaurant Gæstgivergården.

Under de tre 1970'er-weekender stod Den Gamle Bys radiolaug bag temaudstillingen Det vilde radio/tv-år. Det foregik i Bendtsens Pakhus, hvor gæsterne havde mulighed for at se eller gense de største radio/tv-succeser fra 1970'erne og høre de frivillige eksperter fortælle.

Gang i Gæstgivergården

Efter at Den Gamle By i mange år har manglet restaurantkapacitet, lykkedes det i 2020-2021 at få opført et nyt, stort centralkøkken og udvide antallet af indendørs publikumspladser til det tredobbelte. Også de udendørs arealer er nu på plads. Der er tale om en samlet investering på 38 mio kr, som i det væsentlige er finansieret af henlagte overskud og testamentariske donationer.

Den nye restaurant har fået navnet Gæstgivergården og har i alt 280 indendørs siddepladser. Derudover findes i Den Gamle By Hobrohuset, Entré Caféen, Laugssalen, Bendtsens Pakhus, Møntmestergården og Winekes Kælder, der alle er indrettet med køkkenfaciliteter, så de kan betjene selskaber. Med udvidelsen af Gæstgivergården er både køkkenkapaciteten og antallet af siddepladser

Gæstgivergården er efter corona nu for alvor åbnet og klar til at huse mange gæster. Her serveres der nikålssuppe til påske.

nu tilstrækkeligt til at imødekomme efterspørgslen fra Den Gamle Bys almindelige gæster og busudflugter, ligesom vi nu også har relevante rammer for de mange firmaer og private, der ønsker at afholde møder og selskaber i lokaler med historie.

Ud over konfirmationer, bryllupper, begravelseskaffe, fødselsdage, jubilæer, møder og konferencer har Den Gamle By nu også udfoldet et koncept, vi kalder Middage med historie, hvor en historisk menu går hånd i hånd med, at museets eksperter fortæller og sætter menuen i historisk sammenhæng. I det forløbne år er der således gennemført historiske middage som Allehelgensmiddag, Mortensaften, Mad, julebryg, jazz og fortælling, Julemiddag med julefortælling, En aften med kød og ost, En lækker sild, Salvatoraften, Smagen af sommer i Den Gamle Bys haver, Vegetarianermiddag anno 1894 og Smagen af 1970'erne.

Gårdsplads, pavillonhave og dyrefold

Den oprindelige gårdhave, der hørte til det tidligere traktørsted, er blevet opgraderet og i år suppleret med Gårdspladsen og Pavillonhaven, der ligger i gårdområdet bag Aarhus Mølle, der tidligere var

Dyrefolden er et leg-og-lær-område for børn. Den ligger mellem Restaurant Gæstgivergårdsens uden-dørsområder Gårdspladsen og Pavillonhaven, så forældrene kan nyde en kop kaffe, mens børnene leger.

et internt område for Den Gamle Bys håndværkere. Indretningen af både Gårdspladsen og Pavillonhaven er inspireret af gamle fotos af de udflugtsrestauranter, der skød op ved danske byer i slutningen af 1800-tallet.

Gårdspladsen er beplantet med træer i hvid- og rødtjørn, som hver er omkranset af et plankebord. Når træerne vokser til, bliver der dejlig halvskygge under trækronerne.

Pavillonhaven er anlagt i forlængelse af Gårdspladsen. Den består af en hestesko af mindre sammenbyggede pavilloner, der giver ly for både sol og regn. Midt i hesteskoen finder man Musikpavillon, som tidligere stod i traktørstedet Simonsens Have.

Mellem de to nye gårdrum er der etableret leg-og-lær-området Dyrefolden, som er et lille indhegnet område med robuste kopier af de danske husdyr, som man i 1800-årene havde både på landet og i byernes købmands- og avlsbrugergårde. Dyrefolden har et dobbelt formål. Dels at give mindre børn en leg-og-lær-oplevelse af traditionelle danske husdyr. Dels at give de voksne ro til at nyde en frokost eller en kop kaffe, mens børnene adspredes i et trygt og overskueligt miljø.

Det er måske nyt for mange, men før i tiden var der masser af husdyr i købstæderne, og Dyrefolden rummer modeller af nogle af de dyr, som har hørt hjemme i Aarhus Mølles udlænger og baggård. En ko tygger drøv, en so flader ud med legende smågrise omkring sig, et får spiser hø, og en ræv ligger på lur ved et par høns. Dyrene er skulpturer i naturlig størrelse og kommer i udtryk meget tæt på de dyreracer, man havde i Danmark indtil begyndelsen af 1900-tallet. De er så solide, at børnene kan kravle og sidde på ryggen af dem.

Festpladsens nye gøglerdragter

Et stort museum som Den Gamle By har brug for oaser, hvor man som besøgende kan slappe af og lave noget andet. Restaurant Gæstgivergården og Konditoriet Cafe Bonnichs er sådanne oaser. Det gælder også haverne og bænkene på torvet – og Festpladsen.

Ikke mindst for børnene er Festpladsen en oase. Her kan man fornøje sig med at gå på stylder og kegle, og man kan prøve dåsekast eller få en tur i karrusellen og luftgyngerne, mens man lader op til det fortsatte besøg rundt i Den Gamle By.

I år har Den Gamle Bys skræddersal udviklet nye dragter til Festpladsens gøglere, så de passer til tiden 1927. Af praktiske grunde

er der udviklet både en mands- og en kvindedragt, og fortællingen bag figurerne er, at der er tale om et par unge mennesker, der kommer fra landet, hvor praktisk tøj har været vigtigere end nyeste mode.

For at finde forlæg gik skræddersalen på jagt i Daells Varehus' kataloger fra 1920'erne. Både varekataloger og fotografier fra perioden er imidlertid næsten alle sammen i sort-hvid, så for at finde frem til de relevante farver, researchede Skræddersalen derfor også i farvetrykte udenlandske magasiner.

Den nye mandsdragt til gøgleren kom til at bestå af en blå vest og vide bukser med pressefolder og knapgyld af en salt og peber-metervare. Under vesten har han en hvid skjorte med enten et hækket slips eller et bredt stribet silkeslips bundet med en four in hand-slipseknude, som var den mest brugte i 1920'erne. På hovedet bærer han en sixpence eller en motorkasket med blank skygge.

Til kvindedragten er der syet to forskellige arbejdskjoler. En model i ternet flannel og en model i mørke striber med hvide kontraster. Dertil er der strikket lange og slanke cardigans, som man dengang ville have kaldt sportsjaketter eller dameveste. På fødderne har hun fået specialfremstillede sko, og som kronen på værket bærer hun en klokkehat med en bred skygge, pyntet efter datidens forskrifter med rosetter og bånd – herunder en tidstypisk frisure.

På længere sigt skal festpladsens aktører også have en vinterdragt, der vil blive udviklet efter samme model.

Køb historien med hjem

Den Gamle Bys ambition om at fortælle historie i alt har også sat sit præg på Museumsbutikken i år. Ideen med Den Gamle Bys museumsbutik er nemlig, at den skal give gæsterne en oplevelse, der supplerer og understøtter museumsbesøget. Vi ser naturligvis også gerne, at de ting, butikken har til salg, er med til at gøre opmærksom på, at Den Gamle By er noget særligt. Endelig har det betydning, at butikken giver indtjening til Den Gamle By – men det er værd at understrege, at de to første punkter er de vigtigste. Derfor arbejder vi løbende med at finde nye varer, der understøtter den historie, Den Gamle By fortæller, ligesom vi også fra tid til anden selv får udviklet nye emner til butikken.

I 2022 er der udviklet en serie af unikke tekstilprodukter i hør. Serien omfatter viskestykker, pudebetræk, forklæder og tasker, der er

Nye varer i Museumsbutikken er fremstillet med inspiration fra tapeter, der ses i de små hjem i Huset i Havnegade.

inspireret af mønstre fra tapeter, som kan ses i hjemmene i Huset i Havnegade, der indgår i museets 1974-kvarter. Udviklingen er sket i samarbejde med Majbritt Hansen, som vi kender fra Den Gamle Bys husflidsmarked, og som i sin virksomhed designer og producerer tekstilvarer i hør.

Det første mønster stammer fra det blå- og gråmønstrede køkkentapet hos det ældre arbejderpar Ellen og Asger Jensen, der bor i Huset i Havnegade i stuen til venstre. Tapetet er antagelig fra fabrikken Zemi ved Slagelse, som virkede fra 1946 til 1998. Zemi leverede især til malermestre, og det er netop på lageret hos en malermesterforretning af ældre dato, at Den Gamle By har fundet rullerne, der kunne genskabe stemningen fra Ellen og Asgers hjem. Blomstrede køkkentapeter var efterspurgt og kom i mange varianter med mere eller mindre knald på farverne. Ellen og Asger, der var pensionister i 1974, var mest til diskrete farvesammensætninger, så derfor var netop dette tapet et godt valg for dem.

Det andet mønster er en gengivelse af tapetet fra køkkenet i lejligheden 1. th. i Huset i Havnegade. De gule, brune og orange farver var populære i 1970'erne. Tapetet hænger i gæstearbejdernes

lejlighed. Man skal forestille sig, at tapetet blev sat op af de beboere, der havde lejligheden før gæstearbejderne, for Den Gamle Bys undersøgelser har vist, at gæstearbejdere i 1970'erne levede yderst spartansk og derfor typisk beholdt tapeter og tæpper fra de tidligere beboere.

Det tredje mønster er en gengivelse af tapetet fra køkkenet i lejligheden stuen til højre. Lejligheden er speciel, fordi vi har genindrettet det hjem, der lå i præcis denne lejlighed i 1974. Desværre var det originale tapet ikke bevaret, så vi har fået hjælp til at vælge et andet af Per Højvang Jensen, der boede i lejligheden.

Den smilende sol

Museumsbutikken har i en årrække også videreformidlet den markante Aarhushistorie, som gemmer sig bag den smilende sol og sloganet "Atomkraft. Nej tak!" Mærket blev tegnet i april 1975 af den 21-årige økonomistuderende Anne Lund, der var engageret i bevægelsen mod atomkraft: OOA (Organisationen til Oplysning om Atomkraft). De første 500 hjemmelavede plasticbrikker med en påsat nål på bagsiden blev i 1975 solgt ved 1. maj-demonstrationerne i Aarhus. Og de blev revet væk. Efterfølgende blev de noget interimistiske badges rentegnet og sat i produktion som rigtige badges. De menes i dag at være solgt i over 35 millioner eksemplarer og er set på over 45 sprog i verden.

I begyndelsen af 2022 valgte vi at udvide sortimentet af varer med solmærket, så det nu også omfatter T-shirts, bøllehatte, muleposer og krus. Da vi besluttede det, kunne ingen vide, at diskussionen om atomkraft ville blusse op med fornyet styrke i kølvandet på krigen i Ukraine.

Med en markant placering ved indgangen i Museumsbutikken giver varerne anledning til, at mange gæster stopper op og mindes 1970'erne. Det giver også anledning til fornyede diskussioner for eller imod atomkraft.

Museumsbutikken oplyser, at gæsterne har taget godt imod de nye varer. Både hørvarerne med tapetmotiver og varerne med den smilende sol. Det har bidraget til, at butikkens omsætning er forøget med 24 procent i forhold til 2019, som er seneste normalår.

Vedligeholdelse og formidling

Den Gamle Bys håndværkere har i år lagt vægt på at kombinere bygningsarbejde og vedligeholdelse med god formidling. Der har været åbent hus flere steder. Her har Den Gamle Bys gæster mødt håndværkerne og hørt dem fortælle om restaurering, vedligeholdelse og håndværksteknikker.

Kerteminde Skole er ved at få repareret skader på tag, skorstene og bindingsværk, og vinduerne får en grundig omgang vedligeholdelse. Til formålet er der rejst et træstillads rundt om bygningen, og gæsterne er altid velkomne til at komme en tur med op på stilladset for at følge arbejdet.

Der er også lavet flere mindre istandsættelser rundtomkring i Den Gamle By. Blandt andet er Urmuseets facader mod nord og øst blevet istandsat af en ung malersvend, som har gennemført projektet som en efteruddannelse støttet af Foreningen Plan Danmark.

Arbejdet med at genrejse Reberbanen er kommet et godt stykke videre. Den 40 meter lange bygning er nu genrejst i det område, der støder op til Gæstgivergården. Hver en stump træ er blevet hånd-

I Schous Sæbehus skruer ekspedienten gerne låget af eau de colognen 4711, så gæsterne kan dufte parfumen fra deres mors eller bedstemors tid. Mange køber en flakon 4711 med hjem.

hugget, og indimellem har gæsterne kunnet give en hånd med, når der skulle afbarkes træ til spær og lægter. I 2023 vil den sidste tredjedel af bygningen blive rejst.

Ressourcemuseum

Den Gamle By rummer kompetencer, ressourcer og erfaringer, som på forskellig vis stilles til rådighed for andre museer og offentlige myndigheder – og af og til også for private.

Således har Den Gamle By sammen med Moesgaard Museum bistået det århusianske Museum Ovartaci med den kommende permanente udstilling, der i 2023 skal åbne i nye lokaler i Kulturbunken, som er den tidligere Journalisthøjskole i Aarhus N. Den Gamle By stod i første omgang for at udarbejde et afklaringspapir, der sammenfattende beskriver udstillingens emner, tilgange og formidlingsgreb. Dernæst har Den Gamle By deltaget i at udvikle selve udstillingerne, som opbygges af Moesgaard.

Glud Museum, der som Den Gamle By er et frilandsmuseum, har bedt Den Gamle By træde til som fast rådgiver vedrørende bevaring og konservering af museets samlinger. Det er sket i erkendelse af, at Den Gamle Bys viden og erfaring om bevaringsforhold kan bidrage

I anledning af 100-året for udgivelsen af Rudolf Broby-Johansens digtsamling "Blod – Expressionære Digte" genoptrykte Den Gamle By i samarbejde med chefredaktør Kristian Tanghøj bogen, som kan købes i boghandlen i 1927-kvarteret.

mere til Glud Museum, end museets tidligere samarbejdspartnere på dette felt har kunnet.

Den Gamle By har også ydet faglig sparring og rådgivning til Gellerup Museum om etablering af udstillinger i forbindelse med museets genåbning efter tre års nedlukning. Vi finder det væsentligt at bakke op om det lille museum, som ved hjælp af frivillig arbejdskraft formår at fortælle en vigtig historie.

Endelig har flere nøglepersoner fra Den Gamle By sæde i bestyrelser og advisory boards på museer og andre kulturinstitutioner over hele landet, ligesom vi drikker mange kopper kaffe med museumsledere, der kommer forbi for at få vores vinkler på en sag eller en problematik.

Historien Lever er et nyt initiativ, som afholdes først i oktober. På fotoet ses moderator Clement Kjersgaard i Helsingør Theatre i samtale med den britiske stjernehistoriker Ian Kershaw.

Historien Lever

I weekenden 1.-2. oktober så et nyt initiativ dagens lys, nemlig bogfestivalen Historien Lever, som Den Gamle By har skabt i samarbejde med både forlag og forfattere. Formålet med arrangementet er, at historien skal ud til endnu flere danskere, fortalt af forfatterne selv, midt i danmarkshistorien.

Inspirationen til Historien Lever fik vi på Krimimessen, der foregår

på Fængslet i Horsens. Og akkurat som dette arrangement har fundet sin form som en særlig vstdansk bogfestival, er det tanken, at Historien Lever skal blive en fast tilbagevendende pendant til – eller måske snarere en mellemting mellem – Historiske Dage og bogmessen (BogForum), der begge ligger i København.

Som med så mange andre arrangementer i Den Gamle By spiller vi med Historien Lever på flere tangenter. Debatter, præsentationer, salg af bøger – og så får man hele Den Gamle By med ovenikøbet.

Helsingør Theater dannede ramme om i alt 14 præsentationer af aktuelle historiske bøger, hvor forfatterne blev interviewet af henholdsvis Clement Kjersgaard, der som bekendt har trådt sine barne sko i Den Gamle By, og Julie Rokkjær Birch, der er direktør på museet KØN. I Den Gamle Bys foredragslokaler bag Møntmestergården præsenterede i alt 15 forfattere deres bøger. Og der var noget for enhver smag. Fra magtfulde middelalderkvinder over nazistiske superskurke til Matadors version af danmarkshistorien. I Møllesalen, Møntmestergården og Bentsens Pakhus kunne Den Gamle Bys gæster møde i alt 17 forlag, som her solgte deres udgivelser til favørpriser.

Den Gamle By rummer i sig selv en mangeartet historiefortælling. Den er nu udvidet med bogfestivalen Historien Lever, hvor museets store og brede publikum kan stifte bekendtskab med forfattere, der er med til at holde historien i live. For uden dem ville vi også miste en del af os selv.

Og hvorfor lige navnet Historien Lever? Jo, fortiden er forbi. Men historien lever. Og vores fortællinger er en vigtig del af fortællingen om, hvem vi er, hvor vi kommer fra, og hvor vi er på vej hen.

Forskning og undersøgelser

I regi af Dansk Center for Byhistorie har Den Gamle By del i en omfattende byhistorisk forskning, hvor fokus i øjeblikket er på at færdiggøre bind to af et planlagt trebindsværk om de danske byers historie. Se herom i årsberetningen for Dansk Center for Byhistorie.

Den 7. juni afsluttede vi efter tre års arbejde projektet "Religion – levende kulturarv" med en konference med overskriften "Religion & Museer – Dansk kulturhistorie med nye øjne". Projektet havde til formål at undersøge mulighederne for at formidle religion på museerne med fokus på religionens udtryk i hverdagen. Vi ser nemlig en pointe i, at museerne – i modsætning til de ofte ophedede debatter

Den Gamle By
set fra luften.
Dronefoto: Mar-
tin Sorgenfrei.

om religiøse emner – kan tilbyde en faglig og konkret forankret ramme for dialog og samtale om religion. Den Gamle By har i projektet udviklet materiale til at arbejde med religion på museer. Samtidig har vi kastet et religionshistorisk blik på Den Gamle Bys juleudstillinger og deres religiøse aspekter, så forskningen bliver nyttiggjort i museets daglige formidling. Øvrige partnere har været Roskilde Museum, Immigrantmuseet, Dansk Jødisk Museum, Aarhus Universitet og Roskilde Universitet. Projektet blev støttet af Velux Fondens museumspulje.

I forlængelse af en rapport om Latinerkvarterets historie, som Den Gamle By i 2019 udgav i samarbejde med Dansk Center for Byhistorie, blev der i 2022 indledt samarbejde med blandt andre Midtbyens Fællesråd om at nuancere debatten om og forståelsen af dette kvarter, som rummer det ældste Aarhus' historie.

I efteråret 2022 indledte Den Gamle By en kulturhistorisk undersøgelse af Danmarks største parcelhuskvarter, Skjoldhøjparken. Formålet er at blive klogere på kvarterets udviklingshistorie og identitet for at kunne levere indspark til en dialog om parcelhuskvarterets fremtid.

I 2022 gennemførte vi en undersøgelse af adventskransens historie, som også er præsenteret i denne årbog. Artiklen er fagfæl-

lebedømt, og det er målet, at årbogen hvert år fremover vil bringe mindst en fagfællebedømt artikel, som præsenterer museets forskning. Formålet med undersøgelsen af adventskransens historie er at få kvalificeret vores viden om historien bag en vigtig juletradition.

Vi undersøger, hvad gæsterne får ud af et museumsbesøg

De seneste snart to år har overinspektør Martin Brandt Djupdræt arbejdet på et ph.d.-projekt med titlen "Museer og identitet". Projektet gennemføres i samarbejde med Handelshøjskolen i København (CBS – Copenhagen Business School) og Innovationsfonden, og formålet er at undersøge, hvordan museumsbesøg bliver brugt, og hvilken værdi gæster tillægger deres besøg. Mens hidtidige publikumsundersøgelser har fokuseret på antallet af gæster, hvor de kommer fra, og hvad deres baggrund og kulturelle profil er, er formålet med det aktuelle forskningsprojekt at nå frem til modeller for, hvordan man kan opføre, hvad gæsterne rent faktisk får ud af besøget, og hvad de tager med sig hjem.

I forbindelse med forskningsprojektet har Den Gamle By rådgivet kolleger på De Kulturhistoriske Museer i Holstebro, Nationalmuseet og Museet for Søfart i Helsingør om udvikling af nye modeller for publikumsundersøgelser og om, hvordan undersøgelserne kan bruges i museernes planlægning. I det kommende år vil flere museer blive inddraget, da en vigtig del af projektet bliver at udvikle en metode, som i princippet kan anvendes af alle museer.

Internationalt har der også været interesse for projektet, og Martin Brandt Djupdræt har været inviteret til at fortælle om projektet på universiteter og museer i flere europæiske lande.

Vigtigt at få alle med

Selv om Den Gamle By efterhånden er kommet godt igen efter coronanedturen, sidder krisen og afskedigelserne fortsat dybt i organisationen. Vi har derfor sat ind for at genskabe den gejst og det drive, der de seneste mange år inden corona har skabt så mange resultater i Den Gamle By. Her fandt vi frem til konsulentfirmaet Intenz, som har stor erfaring med at udvikle mennesker, ledelse og virksomhedskultur.

Det store spørgsmål var, hvilke medarbejdere der skulle involvere-

Der er liv og glade dage i Den Gamle Bys erindringslejlighed for mennesker, der er ramt af demens. Den Gamle Bys Henning Lindberg er på dansegulvet.

res i de forløb, som skulle gennemføres i sensommeren og efteråret. For Den Gamle By har hårde deadlines, og folk har travlt. Alligevel vurderede vi, at det ville være en god investering, at alle fastansatte fik et basiskursus, mens chefer, mellemledere og andre ansvarspersoner skulle gennemgå et mere udfoldet kursusforløb.

Da Den Gamle By består af mange fagligheder og mange mindre afdelinger, er det ekstra vigtigt at få alle med. Akkurat som da vi for mange år siden besluttede at lave særlige kurser for den brede gruppe af mellemledere, og at studieture skulle være for alle faste medarbejdere.

Virksomheden Intenz har mange års erfaring med at gøre mennesker og organisationer tryggere og glattere, så de kan få mere fra hånden. Den Gamle Bys medarbejdere fik enkle begreber og tankemodeller, som faktisk fra dag et begyndte at vinde indpas i organisationen. Den travlhed og de hårde deadlines, som vi nok var nogle, der frygtede ville stå i vejen for læringen, synes i dag at være afløst af ny gejst og et større fokus på alt det, der kan lade sig gøre.

Et kig på 2023

De seneste to år har Den Gamle By haft succes med sommetemaer, hvor museet spiller på alle tangenter. Tematisering af interiører, udstillinger, levende museum, musik, butiksvare og mad og drikke. I

2021 var det temaet Kaffetid. I 2022 var det Godt håndværk – også i fremtiden.

Begge temaer har rummet muligheden for, at museets gæster kan smage noget eller prøve noget med deres hænder, og så har begge temaer også rummet fortællinger om bæredygtighed. Det vil også komme til at kendetegne de næste tre års sommertemaer, der vil berøre emner, der vedkommer alle mennesker, nemlig mad, bolig og tøj.

I 2023 kommer maden i fokus. Afsættet er en udstilling, som Den Gamle By har udarbejdet i samarbejde med Regionsmuseet i Kristianstad i Sverige og Maihaugen i norske Lillehammer. Udstillingen har titlen "Mad – mere end et måltid" og vil blive vist i det nederste af Gallerierne bag Møntmestergården. Samtidig sætter Plakatumuseet i 2023 fokus på plakater fra 100 års klimakamp med udstillingen "Jorden kalder!"

I Galleriernes stueetage vil Den Gamle Bys gæster fortsat kunne se udstillingen "Godt håndværk – også i fremtiden", nu opgraderet med nye svendestykker. Derudover sætter Den Gamle By fortsat fokus på årets traditioner og højtider. Den senest tilkomne er Påske i

En tidlig august-morgen blev pavillonen hejst på plads, så Den Gamle Bys håndværkere kunne gå i gang med at aptere bygningen, der skal danne ramme om Museet for Dansk Bladtegning.

Den Gamle By. Derudover er der Allehelgen og Jul i Den Gamle By. Hertil kommer fast tilbagevendende temawEEKENDER som Legedage, Håndværks- og Havedage og 1970'ER-weekender, ligesom der året igennem afholdes middage med historie.

Nyt museum for dansk bladtegning

En markant nyhed på udstillingsfronten bliver et helt nyt museum, nemlig Museet for Dansk Bladtegning, som i august 2023 vil åbne i den cirkulære pavillon, der er tegnet af arkitekt Anton Rosen til Landsudstillingen i 1909.

Som omtalt i Den Gamle Bys årbog for 2021 har vi overtaget samlingen af bladtegninger fra Det Kgl. Bibliotek. Varetagelsen af opgaven baserer sig på en bevilling på finansloven på 600.000 kr årligt, mens nedpakning, overflytning og magasinering er finansieret af en generøs bevilling på 1,9 mio kr fra A.P. Møller Fonden, hvis bevilling også har muliggjort hjemtagning og registrering af afventende samlinger, som endnu er hos tegnerne eller deres efterkommere.

Museet for Dansk Bladtegning er en ny blomst i den buket af

Forårmorgen i
Den Gamle Bys
1974-kvarter.

museer, som findes i Den Gamle By. Navnlig passer bladtegningerne godt sammen med Dansk Plakatumuseum, idet begge museer er fremragende til at aktualisere den moderne danmarkshistorie, som i dag fylder så meget i Den Gamle By. De øvrige museer og samlinger er Urmuseet, Sølvsamlingen, Legetøjsmuseet, Porcelæns- og fajancesamlingen samt Smykkeskrinet.

Museet for Dansk Bladtegning åbner efter planen i august 2023 som en tidlig optakt til Aarhus Festuge. Åbningsudstillingen vil være et vue over dansk bladtegning i 150 år.

På vej mod den store åbning

Den fuldstændige gentænkning af Den Gamle By tog sin spæde begyndelse i 2002 og fik for alvor fik luft under vingerne med A.P. Møller Fondens store donationer i 2007 og 2014. Den nærmer sig nu sin afslutning. I øjeblikket lægges sidste hånd på 1974-butikken Gottlieb Blomster i Gågaden, og i Havnegade kommer snart et par p-pladser, der hver er udstyret med et parkometer, og en telefonboks. Og

Samlingen af danske porcelænskopper er udvidet og nyopstillet i forbindelse med en generøs donation fra advokat og porcelæns-specialist Niels Schou, der her introducerer direktør Thomas Bloch Ravn til historien om dansk porcelæn i 1700- og 1800-tallet.

Den 1. december 2021 overlod Ejvind Maltesen efter 18 år posten som tømrerformand til sin efterfølger. På billedet ses Ejvind i midten flankeret af sin forgænger Rasmus Leth Jakobsen og efterfølgeren Christian Rønne Larsen.

så arbejdes der på højtryk med både 2014-gaden og den nye hovedindgang.

2014-gaden, Dronning Margrethes Gade, bliver en såkaldt sivegade, hvor biler kan køre, men kun i meget langsomt tempo og med stor agtpågivenhed. Forlægget er Hestedamsgade i Horsens, hvorfra også de typiske, rødlige gågadeplader i "størket strandbred" stammer. Gadelysgterne, julebelysningen, skilte og flagstænger kommer også fra Horsens.

Med åbningen af Dronning Margretes Gade bliver Den Gamle By fem 2014-forretninger rigere: et pizzeria, en Danske Bank, en 7-eleven butik, et solcenter og en Blockbuster. Dronning Mar-

grethes Gade kommer også til at rumme to hjem. Det ene viser en regnbuefamilie og det andet en aleneboende karrierekvind. Vi er helt bevidste om, at de to hjem ikke viser folk, som de var flest i 2014. Den type hjem viser vi nemlig mange af i 1974-kvarteret. Derfor har vi valgt to hjem, der skiller sig ud som en slags tidens tegn.

Butikkerne blev i 2014 grundigt dokumenteret i samarbejde med de pågældende firmaer, ligesom de to hjem er genskabt i tæt dialog med de mennesker, der beboede dem. Årbogen for 2023 vil indeholde artikler, der oplyser nærmere om arbejdet med både butikker og hjem.

Kronen på værket bliver den nye hovedindgang, som fra påsken 2023 vil give Den Gamle By en markant forbedret og stærkt tiltrængt synlighed i det århusianske bybillede. Den vil også gøre det lettere for gangbesværede at besøge Den Gamle By. Og endelig giver den nye hovedindgang helt nye muligheder for at introducere gæsterne til de mange oplevelsesmuligheder, som Den Gamle By rummer, men som en del besøgende desværre ikke opdager.

Nye muligheder

Der er ingen tvivl om, at de moderne bykvarterer har betydet meget for Den Gamle Bys succes de senere år. Vi er overbeviste om, at den nye hovedindgang vil forstærke succesen, og så er vi spændte på at se, hvilke nye muligheder der vil tegne sig, når Den Gamle By så at sige bliver vendt om.

Fra påsken 2023 vil gæsterne træde ind i en tid, de kender, nemlig 2014-gaden, og derfra kan de bevæge sig tilbage i historien. Til 1974, til 1927 og til den ældre del, der belyser den lange købstadsperiode fra cirka 1600 til 1900. Gæsternes første møde med Den Gamle By er uden toppede brosten, med god tilgængelighed og med moderne belysning.

Vi har gjort os tanker og forberedt os så godt som muligt, men vi ved selvsagt ikke, hvordan gæsterne præcis vil bevæge sig rundt, og vi ved ikke, hvilke oplevelser der viser sig at have størst attraktionskraft. Vi ved heller ikke, hvad de nye oplevelser og faciliteter vil bety-

Den mangeårige kapermand Lars Brender er død og har testamenteret sit firma til Den Gamle By, som vil bestræbe sig på at fortsætte den fine tradition med hestevogne i gaderne.

de for, hvor længe gæsterne vil blive i Den Gamle By, hvor meget de vil benytte konditori, gæstgivergård, pølsevogn eller de andre spisefaciliteter, ligesom vi heller ikke ved, hvordan det vil påvirke om sætning og varesortiment i butikkerne. Men vi er hundrede procent sikre på, at det færdige 1974-kvarter, 2014-gaden, hovedindgangen og det nye flow vil give helt nye muligheder.

Vil der være grundlag for at holde Den Gamle By åben om aftenen? Vil det være oplagt at versionere Den Gamle By forskelligt, alt efter hvornår vi er på året? Kan Den Gamle Bys butikker og spisesteder komme til at spille en større rolle for beboerne uden for museet i Vesterbroområdet? Vil der være grundlag for levende musik på Jazzbar Bent J, som nu kommer til at ligge lige ved hovedindgangen? Hvilken rolle kan Den Gamle Bys pølsevogn spille? Hvilke muligheder giver den nye, attraktive og solbeskinnede forplads ved den nye hovedindgang? Hvordan kan den gamle indgang spille med i dagtimerne? Hvad er mulighederne for nye anvendelser af Helsingør Theater og restaurantfaciliteterne ved den gamle hovedindgang? Kan Den Gamle By begynde at levere takeaway på udvalgte dage?

Spørgsmålene er mange. At have et åbent og fordomsfrit blik for de nye muligheder bliver en vigtig opgave i tiden efter åbningen af den nye hovedindgang.

Vi er mange, der glæder os.

Hope springs anew ...

At Den Gamle By we are getting back on our feet after a tough round of corona. Things are going sensibly and confidence in the future has returned. We see the fine level of activity as a sign that the organisation of the museum is on its way back to its former strength.

The seasonal activities and this year's theme of excellence in skills and crafts have gone according to plan, while new activities have been initiated in the areas of shops, tailoring and catering. The pedestrian street has opened with three new shops and the '2014 street' is well on its way. In the autumn Den Gamle By itself took over the future main entrance from the contractors, so everything can fall into place for the grand opening in the spring of 2023, when the 1974 neighbourhood, the 2014 street and the new main entrance will mark and demonstrate the radical innovations undergone by Den Gamle By over the past 15 years.

Byens

O
S
T

SLAGTER

BP
TANK HER

Besøg

Besøg
denne smørrebrød
festival og
smørrebrød
festival

Gågaden – i krig og kærlighed

*Erik Nellemann Nielsen, Berit Guldmann Hornstrup
og Allan Leth Frandsen*

Gågaden er i dag en helt uomgængelig del af bybilledet og har været det siden 1960'erne. Mens biler fyldte mere og mere på veje og i gader, så landets første permanente gågade dagens lys i Houmeden i Randers i 1963. Den randrusianske gågade inspirerede andre byer, og inden 1980 var der gågader i de fleste provinsbyer. Museumsinspektørerne Erik Nellemann Nielsen, Berit Guldmann Hornstrup og Allan Leth Frandsen dykker ned i historien for at finde årsagen, inspirationen, drivkræfterne, diskussionerne og baggrunden for gaderne, hvis udtryk ofte var ens med samme slags fliser og gadelamper. Endelig fortæller artiklen om Den Gamle Bys arbejde med gågaden.

Den 25. juni 2022 åbnede Den Gamle By sin gågade på samme måde, som de fleste større danske byer åbnede deres gågader i 1960'erne og 1970'erne. Snoren blev klippet, og gæster fejrede indvielsen med hundredvis af rundstykker, som de skyllede ned med halvlunken kaffe. Pigegarden spillede, og humøret var højt, for nu havde Den Gamle By fået egen gågade, som så mange andre danske byer havde fået det 40-60 år tidligere.

Enhver selvbevidst købstad skulle have en gågade i 1970'erne, og derfor skulle Den Gamle By selvfølgelig også have en gågade i sit 1974'er-kvarter.

Gågaden i Den Gamle By er 46 meter lang og belagt med sorte og hvide fliser. I gaden ligger otte butikker: en ostebutik, en farve- og tapethandel, en blomsterforretning, en glarmester, en fotohandel, et rejsebureau, en broderiforretning og en radio-tv-handel. For

Da Den Gamle By den 25. juni 2022 åbnede gågaden, var der fælles kaffebord i bedste gågadetradition.

at understrege, at man befinder sig i en gågade anno 1974, hænger der ved gågadens begyndelse et skilt, hvor der står GÅGADEN, sådan som man for eksempel så det i Skive.

I gaden, oppe over butiksfacaderne, hænger guirlander af signalfag og nationalflag. Brugen af guirlander og vimpler i gågader var udbredt i 1960'erne og 1970'erne, og udsmykningen var til stor diskussion. I fagbladet Arkitekten (1984) beskrev arkitekter den omfattende brug af guirlander som en "utålelig visuel forurening". Om guirlanderne er utålelige, må Den Gamle Bys gæster vurdere. Måske under et hvil på en af de typiske 1970'er-Aarhusbænke med det karakteristiske svungne sæde af tynde stave, der er opstillet i gågaden. Mens man hviler benene, kan man også studere blomsternes smukke farver i den blomsterkasse, som Den Gamle Bys tømrerafdeling har lavet efter forlæg fra gågaden i Vejle. Mens de voksne hviler, kan børnene få en ridetur på den mekaniske vippeand, der også står i gaden – hvis de altså har en mønt at smide i automaten.

Gågaden er et kaotisk byrum fuldt af en masse forskellige butiksfacader og genstande, og i det ordnede rod kan gæsterne drømme

Randers' borgmester Svend Thingholm indviede i 1963 Danmarks første permanente gågade. Foto: Kaj Grosen. Randers Stadsarkiv.

Randers' borgmester Torben Hansen indviede i 2022 Danmarks måske sidste gågade – gågaden i Den Gamle By.

sig tilbage til dengang, gågaderne var nye og moderne. Inspirationen til Den Gamle Bys gågade er hentet i artikler, tidsskrifter og i et meget omfattende billedmateriale. Det er især gågaderne fra Randers og Skive, som har dannet forlæg, men da gågaderne ofte havde ens udtryk i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne, kunne gågaden i Den Gamle By have været gågaden i de fleste danske byer i 1974.

Gågader her, der og alle vegne

Startskuddet til permanente gågader i Danmark var åbningen af gågaden i Houmeden i Randers i 1963. Allerede i 1952 havde driftige folk etableret en gadeforening. Den var en reaktion på en trafikomlægning i Randers, og foreningens medlemmer var bekymrede for, om færre ville besøge Houmeden. Foreningen ønskede i fællesskab at skærpe interessen og gøre gaden til en oase for fodgængere.

Houmeden blev først ensrettet, og i slutningen af 1950'erne blev den lukket for trafik lørdag formiddag. Menighedsrådet ved den lo-

kale kirke og de handlende var ikke enige om, hvorvidt man skulle have en 100 procent gågade eller ej. Man var vant til, at kunderne kunne parkere lige ved døren, og nu kunne de eller butikkernes ekspedienter risikere at skulle gå langt med tunge varer. Den bekymring var de ikke ene om. I Vestergade i Odense var der protest mod byens gågadeplaner, og radioforhandlerne aktionerede og slæbte rundt på tunge tv-apparater for at illustrere pointen. I Randers forhandlede parterne dog fredeligt med politiet og Randers Kommune, og en afgørelse blev truffet. Den 26. juni 1963 blev gågaden indviet.

Ved gågadens 10-års jubilæum skrev Randers Amtsavis den 25. juni 1973 om gågadelandskabet:

”Det blev indviet ved en storstilet fest og med opmærksomhed fra det øvrige land. Hurtigt blev tvivlernes skepsis gjort til skamme. Houmeden blev et stærkt søgt handelsområde såvel for byens og oplandets borgere som for turisterne; en udvikling, der er taget til år for år. Et charmerende åndehul for bilalderens travle mennesker”.

Gågaderne gav udfordringer. Hvordan skulle man nu få tunge varer ud til bilerne? Et par ekspedienter i Vestergade i Odense bærer rundt på et fjernsynsapparat og understreger problemet. Foto: Fyens Stiftstidendes pressefotosamling. Odense Stadsarkiv.

I 1960'erne steg antallet af biler i Danmark til over en million. Det lagde pres på de danske veje og gader, især i byerne. Her er der livlig trafik i Vejle i 1969. Foto: Allan Simonsen, Vejle Amts Folkeblad.

Houmedens omdannelse til gågade inspirerede mange andre byer – både i ind- og udland – til også at etablere gågader. Der var henvendelser fra så forskellige steder som Aabenraa, Kristiansand og London. Ud over at gågaderne skulle løse trafikale udfordringer i byerne, kunne butikslivet også nyde godt af en omlægning. I 1968 vurderede formanden for gadelaugene i Randers i hvert fald, at butikshandlen var øget med ca. 40 procent, siden gågaden i Houmeden blev etableret.

Andre danske byer etablerede gågader på samme tid. I november 1962 blev Østergade i København forsøgsvis lukket for biltrafik frem til den 1. februar 1963, men det var først i 1964, at der kom en permanent gågade. Her havde både Holstebro og Aalborg i mellemtiden nået at åbne gågader i andet halvår af 1963.

De næste år blev der fulgt nøje med i, hvilken betydning de første gågader fik for byerne i forhold til tilstrømning, butikssomsætning og trafikafvikling. I 1966 fik Horsens sin første lille gågade, og siden fulgte Helsingør og Nørresundby i 1967, og Skive i 1968. I 1969-1970 kom der for alvor fart i gågadeåbningerne. I 1969 fik hele ni byer gågader, nemlig Aabenraa, Kolding, Viborg, Varde, Odense, Kor-

sør, Næstved, Hørsholm og Nakskov. I 1970 fulgte Nykøbing Falster, Lemvig, Sønderborg og Fåborg trop.

Kvinder, biler og nye initiativer

Ønsket om gågader i Danmark kom oftest fra byernes handlende, der enten i mindre gadeforeninger eller i større handelsstandsforeninger pressede på. Trængslen på gader og stræder var blevet tæt i årene mellem 1950 og 1970, og butikernes kunder måtte ofte springe for livet mellem bilerne, hvis de skulle krydse de trafikerede gader. Alene antallet af personbiler var på de 20 år steget fra 112.000 til hele 1.061.000. Personbiler, varebiler, taxaer, busser, lastbiler, motorcykler, knallerter, cykler og gående skulle alle finde plads i de tit smalle gader i bykerne.

Mens gågaderne i byernes centre blev bilfrie, fordi man skulle tiltrække kunder, steg bilernes antal generelt set. Arbejds-, familie- og forbrugsmønstre forandrede sig nemlig. I 1960'erne var der mangel på arbejdskraft, og kvinderne kom ud på arbejdsmarkedet. Den ekstra indtægt gav familierne flere penge mellem hænderne, så der blev råd til køleskabe, fryser, biler og parcelhuse. De travle, udearbejdende husmødre købte ikke længere ind hver dag, for dagligvarerne kunne holde sig længere i køleskab og fryser. Den nyanskaffede bil kunne bruges til at købe større mængder varer på én gang, og de kunne fragtes til hjemmet i de villakvarterer, der skød op omkring de gamle bykerner. Så mens der blev bygget nye, store dagligvarebutikker i byernes periferi, ændrede de gamle bycentre karakter og blev hjemsted for liberale erhverv som frisører og tandlæger sammen med butikker, der solgte tøj, smykker og elektronik.

Inspirationen fra udlandet

Indbyggerne i den tyske industriby Essen kunne allerede i 1927 spankulere på den bilfri Limbecker Strasse med store varehuse. Men det var genopbygningen efter Anden Verdenskrig, der for alvor nærede ideerne om gågader, hvor fodgængerne kunne koncentrere sig om at kigge vinduer, prøve tøj eller drømme om nye møbler uden hele tiden at have et øje på trafikken. Tyske Luftwaffe lagde Rotterdams historiske centrum i ruiner i maj 1940, og senere på året gik det ud over britiske Coventry. Endnu senere i Anden Verdenskrig blev tyske byer og deres indbyggere mål for britiske og amerikanske bombefly.

I Skive skilte man gerne med sin gågade i 1970'erne. Det informative skilt midt i billedet har været forlæg for skiltet i Den Gamle By. Foto: Museum Salling.

Utålelig visuel forurening eller festlige farver? De farverige guirlander og de sorte og hvide fliser prægede mange gågader. Her er det Grønegade i Horsens 1974. Foto udlånt af www.horsens-billeder.dk.

Al den lidelse og ødelæggelse gav grobund for permanente gågader, da byerne skulle genopbygges efter krigen. Mest radikalt gik de til den i Rotterdam, hvor det gamle, sønderbombede centrum blev erstattet af en helt moderne bymidte med brede gader, der var indrettet til biler og handel. Dog blev der også plads til gaden Lijnbaan, der åbnede i 1953 som en af Europas første planlagte gågader. Samme år åbnede der gågade i Holstenstrasse i Kiel – og denne gades historie dannede nærmest skole for de fleste andre gågader. De handlende i gaden var nemlig direkte modstandere af at fordrive biler og sporvogne fra gaden. Men da deres omsætning efter blot tre måneder var øget med 50 procent, vendte stemningen.

Flere andre smadrede byer i Tyskland og Storbritannien lavede også gågader i 1950'erne. I Skandinavien var svenskerne de første i 1961, og allerede samme år registrerede Dansk Sprognævn ordet gågade som et nyt dansk ord.

Fra handelscentrum til opholdsrum

I dag ser gågaderne ikke ud på samme måde som i 1960'erne og 1970'erne. Der er faldet en smule ro over de så hektiske handelsgader. Nu er gågaderne i højere grad bilfri åndehuller, hvor mennesker opholder sig. I tidsskriftet Arkitekten (1993) beskrives der tre generationer af gågader.

Houmeden i Randers lagde med sine sort-hvide fliser grundstenene til de første gågaders udseende. Ud over de karakteristiske fliser er de farvede flag over gaden også typiske for en tidlig gågade. Med gadens mange elementer virkede førstegenerationsgågaderne mere rodede i deres udtryk end nutidens gågader.

Andengenerationsgågaderne opstod i 1970'erne. Man fornyede de gamle gågader, men også nye gågader fra perioden fik anden generations karakteristika. De nye gågader havde et mere roligt og gennemtænkt udtryk, fordi det nu ikke kun var handelsstandsforeninger, der tog beslutninger om gadens udtryk, men også kommunerne og deres stadsarkitekter. Gågaden i Aarhus fra 1972 var – med sin sandstensbelægning og sit ensartede udtryk – et godt eksempel på en andengenerationsgade.

I 1980'erne og 1990'erne kom tredjegenerationsgågaderne. Nu er bilfrie gader ikke længere især handelsgader, men i højere grad byrum, hvor mennesker skal opholde sig. Handelsstandsforeningernes aftryk på gågaderne er langsomt blevet mindre, og udformningen af

gågaderne har mere fokus på, at de skal være æstetisk smukke og behagelige opholdsrum.

Når man i dag taler om gågader, hører man ofte historier om butiksdød forårsaget af storcentre og internethandel. Så måske holder gågaderne helt op med at fungere som epicentre for byens handel og som den slags gågader, vi har kendt siden 1960'erne. I år har vi derfor sat gågaden på museum.

The pedestrian street

The first pedestrian streets arose in bombed European cities after World War II. Denmark was given its first permanent pedestrian street in 1963 – the street Houmeden in Randers. In the course of the next 10-15 years many other Danish towns and cities were also given pedestrian streets – often with paving that was inspired by Houmeden's black and white slabs. The traders in the first pedestrian streets were not all full of unmixed enthusiasm. They foresaw falling turnover when the customers could no longer drive directly to the shop door. But just the opposite happened. Turnover increased, and so did the popularity of the pedestrian streets.

In the pedestrian street area of the 1970s in Den Gamle By, Houmeden's paving has been recreated and supplemented with pennants, flag garlands and notices from Skive and other towns' pedestrian streets. Today the automobile-free pedestrian streets are seen as pleasant places to hang out – something quite different from the hectic shopping streets of earlier times.

En slagterbutik bliver til

Mette Ernst Andersen

Engang lå der slagterforretninger overalt i Danmark, men udviklingen med supermarkeder og befolkningsflugt fra mindre byer har udkonkurreret dem og andre specialbutikker. Museumsinspektør Mette Ernst Andersen giver baggrunden for slagterbutikken i Den Gamle By og fortæller om inspiration fra både Danmark og udlandet.

Forstil dig en slagterforretning i begyndelsen af 1970'erne, dengang de stadig fandtes i mange danske byer. Butikken var kølig, og måske duftede den af fersk kød, nyrøgede spegepølser og bagt leverpostej. Der var skramlen fra baglokalet, hvor slagtersvende var i gang med at forberede rullepølser til kokekarret, skære kød op til disken og stege flere frikadeller.

Slagtermesteren stod bag køledisken og bød kunderne velkommen – klar til at udskære de ønskede kødstykker. En ung kvinde, måske hans datter, stod ved delikatessedisken og solgte fiskefileter, skiveskåret pålæg og nylavet leverpostej. Og måske gav hun et barn en rød pølse med håndtag, mens husmoderen bestilte kød til dagens aftensmad, hvor menuen kunne være nakkekoteletter i fad eller boller i karry.

Nu er slagterbutikken tilbage. I hvert fald i Den Gamle By i form af "Kød, Flæsk, Paalæg" i 1974-kvarteret. Den har en prominent placering på hjørnet af Sønderbrogade og Nygade. Men hvorfor lige en slagterforretning? Valget af butikker i 1974-kvarteret tager udgangspunkt i et forskningsprojekt om 1900-tallets butiksudvikling i Danmark, som Den Gamle By gennemførte i 2012. Her undersøgte man erhvervsfordelingen i en typisk gade i otte købstæder. Under-

Bygningen i Mejlgade i Aarhus (februar 1966) inspirerede til både facadens hvide fliser og navnet på slagterforretningen i Den Gamle By. Foto: Thomas Pedersen.

søgelsen viste, at slagterforretninger i 1974 var i top-5 over den mest almindelige butikstype – de andre var frisør, købmand, maler- og tapetforretning og bager. Slagterforretningerne fandtes i beboelseskvarterer og på mange gadehjørner i de mellemstore og store byer.

Det svære navn

Når besøgende betragter slagterbutikken udefra, kan de se, at facaden består af hvide fliser ved selve butikken og af en malet pudset væg ved vinduerne til baglokalerne. De hvide fliser kender vi fra mange facadefotos af 1970'ernes slagterforretninger. På billeder er der ofte et tyrehoved, så det skulle butikken i Den Gamle By naturligvis også have.

Der var flere overvejelser om butikkens navn. En undersøgelse af de mest udbredte butiks- og virksomhedsnavne i 1960'erne og 1970'erne viser, at butikkernes navne typisk afspejlede det, der var til salg. Ofte var det en kombination af ejerens efternavn og butikkens sortiment. Slagterforretningerne var ingen undtagelse, og

Udstillingen
åbnede for
gæster i februar
2022.

mange af dem havde en kombination af slagtermesterens efternavn med "viktualie, kød, paalæg, flæsk og kødudsalg». Dog hed mange også blot noget med slagter eller kød.

Da slagterbutikken i Den Gamle By ikke tager udgangspunkt i en bestemt butik, gav det mening at undlade et personnavn på facaden. Navnet Kødhjørnet var allerede taget af en butik i Aarhus, så vi valgte de mest brugte ord – kød, flæsk, paalæg – og vi efterlignede en slagterforretning i Mejlgade i Aarhus med netop dette navn.

Hjælpen

Næsten alt inventar og stort set alle genstande i slagterforretningen er doneret af slagtere og deres familier og kommer fra forretninger rundtom i landet. Derudover har vi overtaget genstande fra Det Grønne Museum og Slagtermuseet i Roskilde. Køledisken havde holdt sit indtog i mange danske butikker i 1960'erne, så ud over marmordisken er der også kølediske, som de så ud i 1970'erne. Køledisken i vinduet kommer fra en slagter i landsbyen Ørting mellem Horsens og Aarhus. Han donerede vindueskøledisken sammen med loftskøleren og udhængsskiltet. Fra en tidligere slagter i den nordfynske landsby Særslev fik vi to porcelænstyre, træfade, kitler, grise-gipsfigur og meget af den julepynt, man kan se i butikken til jul i Den Gamle By. Huggeblokken, kasseapparatet, pålægsmaskinen, fade og løsdele er doneret af slagter Olesen fra Randers.

Slagterforretningen er indrettet, som en forretning kunne have set ud, hvis den var gået i arv fra far til søn eller slagtermester til slagtersvend. Det ses i både inventar og dekorative elementer i butikken. Den mest markante tilbageskuende genstand er marmordisken, der var typisk i slagterforretninger før 1960, hvor marmor var køleelementet. Disken kommer fra slagter Bessmann i Herning. En artikel i Herning Folkeblad i 2010 handlede om den 87-årige Werner Bessmann, der havde drevet forretning fra Odensevej 9 i Herning fra 1953 og ca. 30 år frem. Den Gamle By fik kontakt til familien og mulighed for at overtage to diske, kødhakker, kølelåger, kødkroge, fade, save og kødøkser.

Etableringslauget

Slagterforretningen i Den Gamle By er blevet til i samarbejde med mange parter. Fra donation af genstande til fotos og fortællinger.

Men en særlig gruppe hjalp med indretningen. Etableringlauget blev oprettet i juni 2018 og bestod af tre pensionerede slagtere: Jørn Sølvsten, Søren Olesen og Lars Stjernholm. Alle har de erfaringer fra slagterfaget og var enten under uddannelse som slagtersvende i 1974 eller i gang med at etablere egen forretning. De havde med andre ord viden om indretning, værktøj, arbejdsgange og ikke mindst sortiment.

Som medlemmer af etableringlauget rådgav slagterne os om indretning af butikken, værktøj og sortiment, herunder tidstypiske udskæringer af kødet. En af deres første opgaver var at udvælge kød til kølediskene. For ingen slagterforretning uden kød.

Den japanske producent

I forbindelse med et besøg hos Danish Crown i Horsens havde vi fået kendskab til en producent af kunstige fødevarer. Danish Crown havde nemlig fået produceret kødatrapper i 2005, og de så stadig overbevisende ud i 2018. Den japanske producent af attrapperne var Iwasaki Be-I. Dem fik vi kontakt til.

Produktion af kunstige fødevarer i Japan har rødder tilbage til 1920'erne. Iwasakikoncernen blev grundlagt i 1932 i Osaka og eksportererede i slutningen af 1950'erne kunstige steaks til USA. Indtil 1970'erne blev de kunstige madvarer lavet i voks, men herefter vandt afstøbning i plastic frem. I dag fremstilles de kunstige fødevarer i farvet silikone, der bliver håndmalet og til slut anrettes i tallerkener og glas, klar til at blive udstillet.

De pensionerede slagtere går i gang

Før Iwasaki kunne komme i gang med attrapperne, skulle vi have afklaret, hvilke udskæringer der skulle laves afstøbninger af, og hvordan vi kunne få kødet til Japan. Transporten blev hurtigt løst, da Danish Crown tilbød at hjælpe os med at få svinekødet til Japan. Vi rettede fokus mod, hvilke udskæringer der ville være tidstypiske i 1974, og her kom etableringlauget for alvor på banen.

Som noget af det første udarbejdede slagterne en liste over sortiment til diskene. Vi målte køledisken for at afklare, hvor mange fade der kunne være, og hvor meget kød der var plads til. Slagterne planlagde også et suppevindue i køledisken ud mod Nygade, og de stod for at skære og anrette svinekød til afstøbningerne hos Danish

Søren Olesen fra etableringslauget i gang med at anrette kød i rette fad. Det blev nemlig støbt efter vores anretningsfotos, i vores valgte fad - som også blev sendt til Japan. Så fad og kød skulle matche, da silikonekød jo ikke er så bevægeligt som den rigtige vare.

Crown. Efter fotodokumentation af anretningerne sørgede Danish Crown for korrekt nedpakning og forsendelse til Japan. Oksekødet måtte findes i Japan. Vi sendte fotos og video af kødet, så vores japanske kontakt kunne finde kød, der mindede om dansk oksekød.

Ca. et år efter vi så det kunstige kød hos Danish Crown i Horsens, ankom fire flyttekasser med kunstigt kød til Danmark. I februar 2019 havde vi attrapperne klar, men ventetiden blev betydeligt forlænget af covid-19-pandemien. I august 2021 kunne etableringlauget endelig hjælpe os med at anrette kødet i diskene, og vi fik placeret de genskabte prisskilte og pyntet med kunstig persille.

Flere kunstige fødevarer

Ikke alt indhold kunne produceres i Japan, da det ikke var muligt at sende tilberedte fødevarer til afstøbning. Og eftersom delikatesse-disken skulle fyldes med attrapper, der lignede tilberedte fødevarer, måtte vi finde en anden løsning.

Igen hjalp slagterne os med en liste over indholdet til disken, og hvor fadene med attrapper skulle placeres. Kunstneren Niels Rahbæk fik til opgave at lave en del af indholdet - herunder stegte pro-

dukter, pålægspølser og skiveskåret pålæg. Rahbæks kreationer blev suppleret af produktioner fra den tidligere teatermaler Ditte Marie Winter. Hun stod blandt andet for spegepølser, salater og leverpostej, ligesom hun farvede wienerpølserne røde.

Netop wienerpølserne var blandt de kunstige varer, som vi kunne købe hos det tyske firma Döring. Firmaet har naturligvis fokus på tyske produkter, så der var ikke frit valg på alle hylder. Også her var slagterne behjælpelige med at udvælge de produkter, der kunne have været hos en dansk slagter i 1974: kålpølse, halv spegepølse, kylling og pynt.

Gris på Gafflen

I udstillingen hænger en genskabt kalender fra 1974: "Gris på gafflen – fra nær og fjern". Hver måned havde en beskrivelse af en ret med gris. Flere opskrifter hentede inspiration i udlandet – f.eks. en portugisisk ovnret eller chow-chow. Eksotiske retter prægede nemlig

Etableringslauget ved udstillingens åbning i februar 2022. Som der er tradition for i faget, har de bowlerhatte på til den festlige lejlighed. Fra venstre: Jørn Sølvsten, Lars Stjernholm og Søren Olesen.

I 1950'erne og 1960'erne var der ofte omfattende juleudstillinger i vinduerne. I udstillingen viser vi et suppevindeue med kvie- og grisehaler samt kunstige grøntsager.

1970'erne, efter at danskerne i 1960'erne begyndte at rejse på charterferie. Resultatet var fordanskede versioner af græsk moussaka, italiensk pasta og spansk gazpacho. Hvis Den Gamle Bys gæster gerne vil prøve at lave mad som i 1970'erne, findes der på disken en tidstypisk opskrift, som man kan tage med hjem.

Kalenderen var en del af reklamekampagnen Gris på Gaflen, der blev sparket i gang i 1957 og var med til at øge forbruget af svinekød i Danmark. Flere familier flyttede til byerne, flere kvinder arbejdede i industrien, og der var ikke længere tid til at lave traditionelle langtidskogeretter. Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening så en mulighed for både at hjælpe forbrugerne med at lave hurtigere retter og øge salget af grisekød. Produktionen var nemlig steget som følge af øget eksport af især bacon. Kampagnen oplyste om nye og lettere måder at tilberede grisekød på. Reklamerne bestod af kogebogen "Bord dæk dig", husstandsomdelte foldere, tilberedningsvejledninger og opskrifter til et samlehefte, der kunne hentes hos den lokale slagter.

Danskernes spisevaner

Gæster kan få endnu mere viden om danskernes spisevaner i slagterbutikkens to baglokaler. Bindeleddet mellem butikken og baglo-

kalerne er et skyggespil på den fysiske væg, der adskiller lokalerne. Også her fik vi hjælp af etableringlauget, da skyggespillet skulle vise slagtere, der arbejdede i baglokalet med at skære større stykker kød, lave rullepølse og bruge en pølsestopper. To af slagterne tropede op i studiet med en masse kød og gåpåmod.

"Baconkonge eller veganer" er en quiz med et glimt i øjet. Her er udsagn og holdninger, som gæsterne kan forholde sig til. Her åbenbares det, om man er baconkonge, moderne forbruger, flexitar, vegetar eller veganer. Madpakkespillet er rettet mod børn, men alle kan deltage. Målet er – i løbet af 45 sekunder – at vælge de madder, som hører til den madpakke, man har valgt. Madpakkerne er "1970'erne", "Klimavenlige", "Knap så klimavenlige", og til jul er der "Julefrokost". Spillels målsætning er at underholde, samtidig med at det giver bevidsthed om typiske 1970'erretter og klimavenlige madder.

I det sidste baglokale giver plancher og video info om danskeres spisevaner i nyere tid og om svineproduktion. På den sidste væg er der små firkanter med fotos af fødevarer og andre produkter, der alle kan indeholde gris.

Hvor blev de af?

I dag køber de færreste spegepølser, hakket flæsk, frikadeller eller bøffer hos en slagter. Det bliver snarere købt i et supermarked. Tendensen begyndte så småt i 1960'erne, hvor super- og minimarkeder begyndte at sælge færdigpakket kød og pålæg fra kølediske.

Udviklingen fik forbrugerne til at gå på kompromis med service og specialudvalg til fordel for lettere tilberedninger og lavere priser. Noget, der også passede fint med discountbutikkerne, da de kom til Danmark omkring 1980. Væk er slagterne på hvert gadehjørne. I stedet er slagterforretningerne rykket ind i storcentre og blevet til delikatesseafdelinger i dagligvarebutikker og supermarkeder. Eller et ugentligt besøg af en kølevogn på torvet, hvorfra der sælges kød, ost eller fisk.

Kun fremtiden kan vise, om de lokale specialbutikker er på vej tilbage.

The butcher's shop

It was decided to put a butcher's shop in the 1974 neighbourhood in Den Gamle By after a research project showed that in 1974 the butcher's shop was among the top five most common shops in a typical Danish town. Today there are very few left – supermarkets sell meat ready to go, at a lower price. Many consumers choose the cheaper product over expertise.

The new exhibition is not a recreation of any particular shop; rather it is a mixture of several shops. The items and photo examples that greatly helped in the establishing of the exhibition came mostly from retired butchers. Three retired butchers were key in selecting and placing the items and the meat that needed to be in the shop. The exhibition also contains a back room with plays and presentations of the Danes' eating habits and insights into pork production.

Sønderbrogades

FARVE TAPET

AARH

En farve- og tapethandel bliver til

Ronja Moesgaard Ryde og Mette Ernst Andersen

I juni 2022 åbnede gågaden i Den Gamle By med blandt andet en farve- og tapethandel. I artiklen fortæller journalist Ronja Moesgaard Ryde og museumsinspektør Mette Ernst Andersen om butikkens tilblivelse og om, hvad museets gæster kan opleve i form af tapeter, malerbøtter og etiketter. Artiklen viser også, hvordan Den Gamle By arbejder med indsamling, bevaring og genskabelse af helheder fra en anden tid.

Da Den Gamle By begyndte at lave en plan for museets 1974-kvarter, undersøgte museet de mest almindelige erhvervstyper i Danmark. På top-5 var der blandt andet en slagter og en malermester. Derudover blev der lavet en liste over butikker og boliger, som vi ville forsøge at få hjem til 1974-kvarteret. På listen var en broderi- og garnforretning, et minimarked, en radio-tv-forhandler og en tøjforretning. Det er alle butikker, som nu er en del af kvarteret i Den Gamle By. Herefter fortsatte arbejdet med at undersøge tendenser inden for hjem, gademiljø og butikker i 1970'erne.

Skanderborghuset

Den 25. juni 2022 åbnede Sønderbrogades Farve og Tapet i Den Gamle Bys nyåbnede gågade. Butikken er placeret i stueetagen af Skanderborghuset, som blev hjemtaget af Den Gamle By i 2010. Huset lå i Skanderborg på adressen Adelgade 61. På grunden lå op-

Farvehandlerens facade i Den Gamle By. Huset stammer fra Skanderborg.

rindelig et tofagsbindingsværkshus, som omkring 1865 blev erstattet af et lidt større grundmuret hus, der var indrettet med barbersalon. Efter en total ombygning i 1896 til det nuværende toetagers hus blev hele stueetagen indrettet til barberstue, som omkring 1915-1920 blev suppleret med salg af tobak og vin. I 1969 blev lejligheden på 1. og 2. sal nedlagt, og de to nederste etager indrettet som Anbi Brugskunst.

I Den Gamle By har vi indrettet en farve- og tapethandel. Selve butikken og indretningen er ikke baseret på en bestemt butik, men er blevet til gennem talrige interviews med tidligere indehavere, ansatte og lærlinge hos danske farvehandlere. Desuden har Den Gamle Bys fagfolk gennemgået et stort billedmateriale for at finde frem til, hvordan en farve- og tapethandel typisk så ud i 1974.

Det smukke og rummelige lokale i Skanderborghuset er en oplagt ramme om en farve- og tapethandel. Målet var at beholde så meget som muligt af det originale hus og tilpasse det æstetikken hos farvehandlerne. Ud over dokumentation fra de interviewede farvehandlere er der fundet mange billeder i farvehandlernes branchblade, hvor der ofte var artikler om nye butikker.

Det nye i det gamle

En stor, grøn reol pryder det meste af den ene væg i Skanderborghusets stueetage. Oprindeligt var reolen hvid, men alle fotos fra tidligere farve- og tapethandlere viste møbler i mange forskellige farver. Og med sin hvide farve ville reolen komme til at skille sig for meget

Huset i Skanderborg, inden det blev flyttet til Den Gamle By.
Foto: Henrik F.S. Larsen.

ud mod det orange gulv, orange baldakiner og det brune inventar. Så Den Gamle By henvendte sig til flere farvehandlere, som mente, at en flaskegrøn farve ville fremhæve varerne bedst muligt. Derfor blev den store reol grøn.

Podierne i forretningen stammer fra en farvehandel, men er blevet slebet og malet, fordi de var i brug helt frem til 2015. Valget af farve til podierne faldt på gule og grønne pastelfarver ud fra fotos fra en farvehandel med netop de farver. Farverne i forretningen er blevet blandet, så de passer med farver på farvekort fra 1972-1974. På den måde ved vi, at det er farver, som farvehandlerne dengang kunne tone, hvis de ikke havde fået dem hjem i de farver fra producenten.

Tapetbar

Et meget vigtigt element hos en farvehandler var en tapetbar. Både i mindre og større butikker var der et helt afsnit, som kun var indrettet til tapeter. Tapeter på bladrestativer, tapeter på vingestativer og tapeter i bøger. I de større butikker var der også borde, hvor kunderne i ro og mag kunne bladre i tapetbøgerne. Ofte var tapethjørnerne udstyret med loftslamper eller standerlamper, så kunderne kunne se tapeterne i et lys, der mindede om det, de havde derhjemme. Den Gamle Bys interviews viser, at farvehandlerne gjorde meget ud af at rådgive kunderne om stil og ønsker.

I 1970'erne udkom der nye tapetkollektioner hvert andet år. Her fik farvehandlerne tilsendt kataloger over fabrikkernes nye kollektion, og så udvalgte de dem, de ville sælge. Dem fik de sendt, så de kunne lave nye tapetbøger med udvalget. Tapetbøgerne blev ofte sendt ud til entreprenører og malere og blev også lånt ud til privatpersoner. I månederne op til den nye kollektion var der udsalg af rester fra den tidligere kollektion.

I begyndelsen af 1970'erne var der stadig gang i den danske tapetproduktion. Men få år senere var den på retur, fordi flere fabrikker enten fusionerede eller blev opkøbt af udenlandske producenter. Især Storbritannien og Tyskland havde en stor produktion af tapeter og eksporterede til Danmark. Der blev produceret mange forskellige slags tapeter. Lige fra hessian til imiterede mursten, kunstnertapeter og stiltapeter. I 1970'erne begyndte savsmuldstapeter at vinde frem, og mange begyndte at fravælge tapet og i stedet male væggene.

I tidens løb har Den Gamle By hjemtaget mange tapeter, og museet ligger derfor inde med en stor samling. Hos Sønderbrogades

Farvehandler-
nes sortiment
varierede meget
– alt efter hvad
der var kunder
til. Naturligvis
var pensler og
maling fast sor-
timent.

Farve og Tapet er der tapeter fra 1950'erne frem til 1970'erne. Det kan være omstændeligt at datere dem, men flere af tapeterne er fundet i daterede bøger. På den måde har vi faktisk brugt farvehandlerens tapetbøger som kataloger.

Malerbøtter og etiketter

Ingen farve- og tapetbutik uden et stort antal malerbøtter. Men vi måtte hurtigt indse, at de malerbøtter, Den Gamle By havde indsamlet fra 1970'erne, ikke kunne bruges i udstillingen, fordi de var rustne, låg var skæve, og etiketter var dækket af maling.

Der er over 100 forskellige tape-
ter i udstillingen.
De viser et væld
af farver, møn-
stre og teksturer.
Under hylden
med tapetbo-
gen hænger de
udenlandske
tapeter. Største-
delen er produ-
ceret i Storbri-
tannien.

Ned ad trappen ligger farvehandlerens kontor. Fortsætter man ned ad den stejle, smalle trappe, kommer man til kælder-rummet, der fungerede som arbejdsrum og lager. Der er ikke højt til loftet.

Derfor tog museet kontakt til malingproducenter – blandt andre Dyrup og Sadolin – for at undersøge, om de havde et arkiv over etiketter. Den Gamle By besøgte Dyrup i Søborg og fik tilladelse til at låne mapperne med de gamle etiketter. Etiketterne var fra 1980'erne og frem, men indeholdt elementer, som også var at se på etiketterne fra 1970'erne. Vi daterede etiketternes udseende ud fra farvekort og fotos fra tiden.

Sadolins etiketter kunne vi selv fremstille, fordi deres design var enkelt. Men Dyrups etiketter skulle vi have hjælp til. Vi lavede derfor en aftale med Dyrup, som fik deres grafikere til at genskabe etiketter ud fra en kombination af deres etiketter og de etiketter, vi kunne pille af de gamle bøtter og finde i vores fotomateriale. Et par af de eksisterende etiketter skulle blot renses, men andre skulle sammensættes og genskabes af forskellige elementer – med fotografier som eneste forlæg. Endvidere skulle etiketterne tilpasses de nutidige malerbøtter, så de kunne monteres på nye bøtter uden rust og malerpletter. Heldigvis afviger nyere malerbøtter kun meget lidt fra de bøtter, man brugte i 1970'erne.

Dyrup har også hjulpet Den Gamle By med at reproducere farvekort. Det kræver nemlig en helt særlig printer at fremstille farvekort, fordi der indgår så mange farver.

Smæk på farvepaletten

Husker man farve- og tapethandlere fra 1970'erne, så genkalder man sig formentlig også, hvordan forretningerne havde godt smæk på farverne. Ikke kun nede i malerbøtterne og på farvekortene, men også i indretningen, hvor podier, gulve, baldakiner og inventar havde fået en god tur gennem farvemøllen. Det er gengivet hos Sønderbrogades Farve og Tapet.

Samtidig er butikkens tilblivelse et godt eksempel på, hvordan Den Gamle By kan arbejde med indsamling, bevaring og genskabelse og med at integrere det nye i det gamle. Alt sammen for at gengive historien så korrekt som overhovedet muligt og samtidig skabe en god oplevelse for museets mange gæster, når de gør stop i 1974-bydelen på deres tidsrejse gennem Den Gamle By.

Blomsterbuketter stod bag disken, foran farvetoneren, på udstillingens åbningsdag. I 1970'erne var det god skik, at kunder og nabobutikker gav blomster og gaver for at byde den nye butik velkommen.

The paint dealer

The paint dealer's shop 'Sønderbrogades Farve og Tapet' in Den Gamle By's new pedestrian street has been installed on the ground floor of Skanderborghuset, which was taken over by Den Gamle By in 2010. The aim was to keep as much as possible of the original house and adapt the aesthetic aspects of the paint dealer.

One important element of a Danish paint dealer's shop in the 1970s was the wallpaper bar. The paint and wallpaper dealers made a point of advising their customers on their stylistic desires and wishes. At Sønderbrogades Farve og Tapet there are wallpapers from the 1950s until the 1970s – wallpapers that Den Gamle By has collected over the years. In the shop there are also a large number of pots of paint. Originally Den Gamle By had collected paint pots from the 1970s, but they had become too rusty and dented with age, and the labels were covered with paint. So the museum got help from the paint firms Dyrup and Sadolin with finding and recreating labels and mounting them on new paint pots.

Minerva udskrev i 1972 en konkurrence for plakater imod EF, som Bent Ekestad vandt. Danmark, marionetdukken, er bogstaveligt talt bundet på hænder og fødder af dukkeføreren, hvis hænder på elegant vis former E og F. Dansk Plakatumuseum, Den Gamle By. Foto: Thomas Kaare Lindblad.

Næste side: De konservative havde flere plakater på gaden op til folkeafstemningen i 1972. Her viser ti små mænd de europæiske nationaliteter med forskellige sprog og bekledning, men mest af alt ligner de hinanden. Dansk Plakatumuseum, Den Gamle By. Foto: Thomas Kaare Lindblad.

Danmark i EF og EU – plakater i 50 år

Line Fogh Sørensen

I 2022 er det 50 år siden, at et flertal af danskerne den 2. oktober stemte ja til medlemskab af Det Europæiske Fællesskab (EF). Det markerede Dansk Plakatumuseum i Den Gamle By med særudstillingen ”Danmark i Europa. EF- og EU-plakater i 50 år”, der fra den 12. februar og året ud inviterede gæsterne indenfor til en visuel gennemgang af danskernes forhold til det, der i dag hedder Den Europæiske Union (EU). Udstillingens aktualitet blev yderligere forstærket af den danske folkeafstemning om forsvarsforbeholdet i juni. Et flertal stemte for at afskaffe det. Museumsinspektør Line Fogh Sørensen giver baggrunden for udstillingen.

Dansk Plakatumuseum havde udvalgt 139 plakater fra samlingen til udstillingen. Plakaterne var ikke blot fra afstemningen i 1972, idet der også var eksempler på de mange plakater, der blev lavet i forbindelse med senere afstemninger om EU-forbehold og tiltrædelse af traktater. Andre plakater belyste EU-samarbejdet, og udstillingen inddrog også mange fantasifulde plakater, som Folkebevægelsen mod EU i årenes løb har lavet. Plakaterne gav tilsammen et bredt indblik i det europæiske samarbejdes historiske udvikling.

Det europæiske samarbejde blev etableret efter Anden Verdenskrig. Samarbejde og samhandel skulle nu styrke fællesskabet. Siden er samarbejdet taget til i omfang, flere lande er blevet medlemmer,

**Lad os så sige
JA
til at komme
hinanden ved !**

Det konservative
folkeparti

DANMARK i EF

KOMITEEN FOR TILSLUTNING TIL EF

HOLGER OG KONEN SIGER NEJ TIL UNIONEN

Forrige side:
På Hans Ben-
dix' plakat fra
1972, lavet for
Komiteen for
Tilslutning til EF,
cykler de unge
kvinder smi-
lende ind i EF.
De bærer Dan-
nebrog med
for at vise, at
danskerne kan
tilslutte sig EF
uden at gå på
kompromis med
det særligt dan-
ske. Dansk Pla-
katmuseum, Den
Gamle By. Foto:
Thomas Kaare
Lindblad.

Holger Dan-
ske vogter over
Danmark på
denne SF-plakat
fra 1992. Teksten
er nok et af de
mest vellykkede
slogans fra EF-/
EU-afstemnin-
gerne og forbin-
der elegant Hol-
ger Danske og
SF's formand,
Holger K. Niel-
sen, i kampen
mod tiltrædelse
af Maastricht-
traktaten. Dansk
Plakatmuseum,
Den Gamle By.
Foto: Thomas
Kaare Lindblad.

og med traktaten om Den Europæiske Union skiftede EF navn til EU i 1993.

Der har altid været stærke følelser involveret i debatten om medlemskabet af EF og EU. Både for og imod. Det har udmøntet sig i et væld af plakater både ved afstemningen i 1972 og i årene efter.

Stærk symbolik

Gadebilledet var fyldt med plakater op til den danske folkeafstemning om medlemskab af EF den 2. oktober 1972. Debatten havde været længe, og nu var afgørelsens time kommet. Især nejsigernes budskaber dominerede plakaterne med stærke symboler, mens jasi-dens plakater var mere afdæmpede.

EF-modstandernes plakater skrev sig ind i samtidens plakattradition. 1970'ernes venstreorienterede aktivisme, organisering og op-rør satte sit tydelige præg på nejsidens billedsprog og plakatpro-duktion.

Størstedelen af modstanden mod et dansk medlemskab af EF blev samlet hos Folkebevægelsen mod EF. Folkebevægelsen blev stiftet i april 1972 for at skabe et grundlag for et nej til folkeafstemningen på tværs af de politiske partier. De mange lokalafdelinger tog selv initiativ til plakatproduktionen, hvilket resulterede i en bred palet af budskaber, symbolik, stilarter og teknikker. En del borgerlige modstandere gik ikke med i Folkebevægelsen, og Venstresocialisterne holdt sig også udenfor, ligesom Socialdemokrater mod EEC beholdt deres egen organisation. Derudover forsøgte den danske rødstrømpebevægelse at samle kvinder om et nej.

Plakaterne fra Folkebevægelsen mod EF og de andre EF-modstandere ytrede frygt for ringere vilkår for kvinderne, dårligere forhold for arbejderne og for, at Danmark ville blive en marionetdukke i EF's hænder. Flere så hellere et nordisk samarbejde, og derfor var nejsidens plakater bemærkelsesværdigt nationale i deres udtryk.

Hovedparten af jasi-dens plakater fra 1972 blev udgivet af de etablerede politiske partier Venstre, Socialdemokratiet og Det Konservative Folkeparti. Det dominerende på langt de fleste japlakater var skriften, der opfordrede danskerne til at gå med de øvrige europæiske medlemslande ind i EF. Der var – modsat hos nejkampagnen – sparet på billedsproget. Det er kun plakatkunstneren Hans Bendix' Danmark i EF-plakat, der symbolsk og med sit billedsprog skiller sig ud fra de øvrige japlakater.

Det forbeholdne medlemskab

Afstemningen i 1972 endte med et klart flertal på 63,4 procent for medlemskab af EF, som Danmark officielt trådte ind i den 1. januar 1973. Nederlaget fik Folkebevægelsen mod EF til nu at kæmpe for at få Danmark ud af EF.

**Danmarks
fremtid:
i Europa.
Naturligvis!**

JA til
Europa

Det Demokratiske
Folkeparti

Havnegade

Det meste af 2022 prydede genoptryk af plakater fra 1972 Den Gamle Bys 1970'er-kvarter til minde om EF-afstemningen. Øverst hænger en plakat fra Det Konservative Folkeparti, og nederst anes Ib Spang Olsens plakat for Folkebevægelsen mod EF.

Ved de direkte valg til Europa-Parlamentet – første gang i 1979 og herefter hvert femte år – og de forskellige folkeafstemninger om traktatændringer har plakater for og imod indtaget deres vante pladser i landets lygtepæle.

Traktaten om Den Europæiske Union, Maastrichttraktaten, er grundlaget for Unionen, som vi kender den i dag. Traktaten blev indgået i 1991, men blev nedstemt af 50,7 procent af den danske befolkning ved en folkeafstemning den 2. juni 1992. Efter det danske nej blev syv af Folketingets partier enige om det nationale kompromis, som blev grundlaget for regeringens forhandlinger med de andre EU-lande. Drøftelserne resulterede i Edinburghaftalen, der indebar fire forbehold for det danske medlemskab af EU: unionsborgerskab, euro, forsvarssamarbejde og overstatsligt samarbejde om retlige og indre anliggender.

Aftalen kom til dansk folkeafstemning den 18. maj 1993, og her stemte 56,7 procent for. Da resultatet blev kendt, kom det til voldsomme uroligheder på Nørrebro i København, hvor demonstranterne kastede med brosten og tændte bål i gaderne, og politiet skød for første gang siden Anden Verdenskrig mod demonstranter.

Siden 1993 har flere af forbeholdene været til fornyet folkeafstemning. Forbeholdet mod unionsborgerskabet har siden 1997 været uden egentligt indhold, men forbeholdet mod euroen blev fastholdt i 2000, ændringen af retsforbeholdet blev i 2015 stemt ned, mens der i 2022 var opbakning i befolkningen til at ophæve forsvarsforbeholdet.

Hver gang har plakaterne været fantasifulde og markante i for søget på at overtale danskerne til at stemme enten for eller imod mere EU.

Gennem plakaterne får vi et stort kendskab til Danmarks forhold til det europæiske samarbejde og mere konkret EF og EU i årenes løb. Plakaterne udtrykker humor, sarkasme, ironi, frygt, alvor og positive forventninger.

50 years of posters

In 2022 it is 50 years since the Danes voted for membership of the EEC. The Danish Poster Museum in Den Gamle By marked this with a special exhibition that could be seen throughout 2022. Strong feelings have always been involved in the debate about membership of the EEC and the EU. Both for and against. This has resulted in a wealth of posters in the course of time. In 1972 it ended with a majority of 63.4 per cent for membership of the EEC, which Denmark officially joined on 1st January 1973. The defeat now led to a campaign from The People's Movement Against the EEC to get Denmark out.

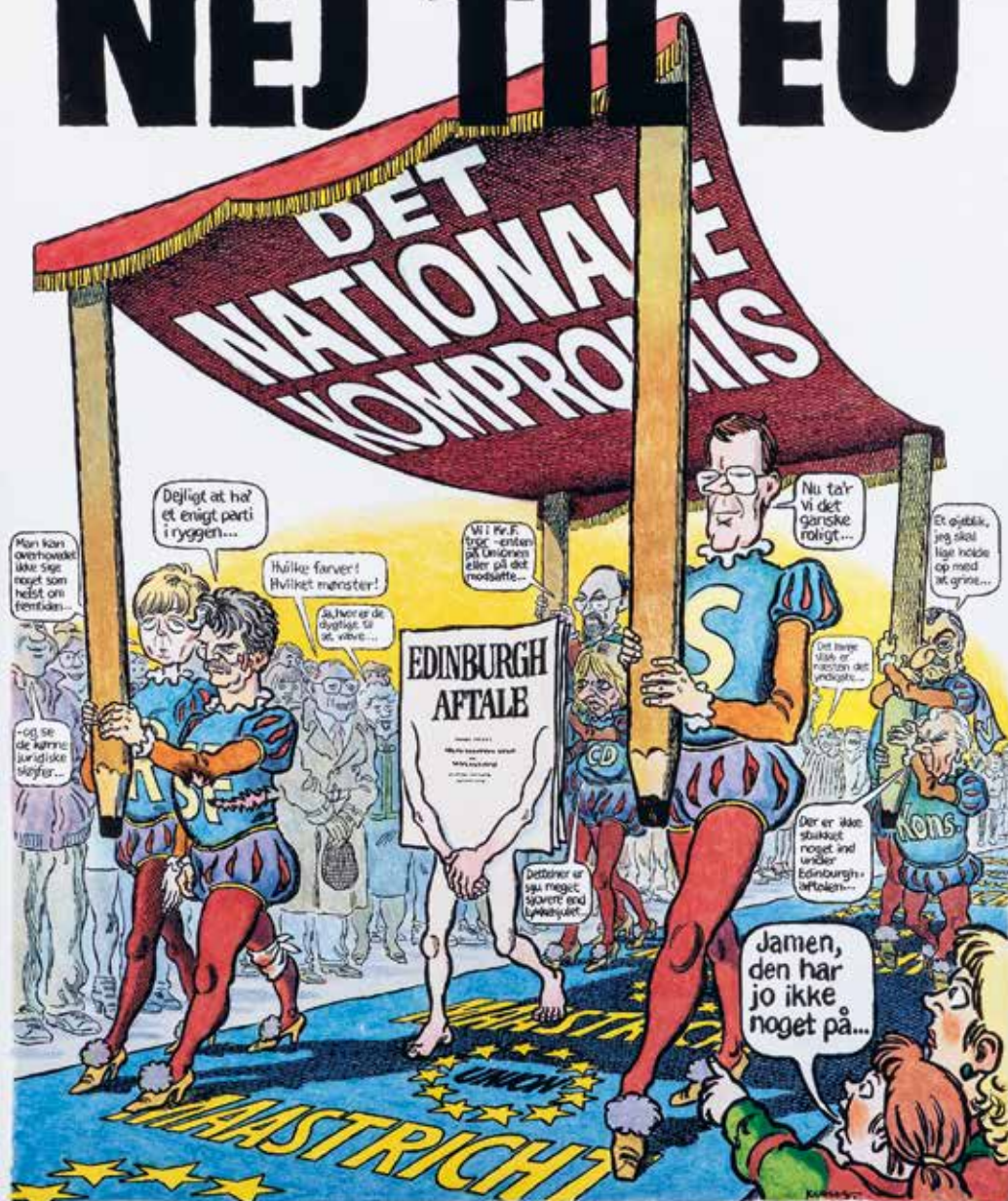
In the direct elections to the European Parliament – for the first time in 1979 – and referenda on changes in the Treaty, posters for and against have taken up their usual spaces on the country's lamp posts. Each time the posters have tried to persuade the Danes to vote either for or against 'more EU'. Through the posters we get to know about Denmark's relationship with the EEC and the EU over the years. The posters express humour, sarcasm, irony, fear, seriousness as well as positive expectations.

Trods forhandlingerne og de fire forbehold opfordrede Enhedslisten til nej til Edinburghtraktaten i 1993. Plakaten af Klaus Albrechtsen parafraserer her på humoristisk vis H.C. Andersens "Kejserens nye klæder". Dansk Plakatomuseum, Den Gamle By. Foto: Thomas Kaare Lindblad.

På Rødstrømpebevægelsens plakater fra 1972 står pædagogen og arbejderens side om side med seriøs mine og et ønske om at forblive fri for EF. Flere frygtede, at et dansk medlemskab betød forringelse af ligestilling i både familie og på job. Dansk Plakatomuseum, Den Gamle By. Foto: Thomas Kaare Lindblad.

NEJ TIL EU

ENHEDSLISTEN X Ø

Adventskransen i Danmark

– blomsterhandlernes eller husmødrenes tradition?

Anna Wowk Vestergaard

Adventskransen var oprindelig en tysk juletradition, der kom til Danmark via Sønderjylland, hvor skikken bredte sig fra slutningen af 1800-tallet og til omkring Første Verdenskrig. Den er beslægtet med juletræet og andre grønne dekorationer, som blev brugt i Tyskland – f.eks. kransetræer og julepyramider, der bestod af flere krans. De danske adventstraditioner tog for alvor fart i 1930'erne, og de fire adventssøndage gav inspiration til fire lys i kransen. Museumsinspektør Anna Wowk Vestergaard fortæller adventskransens historie.

Hos lærerparret i 1974-kvarteret pyntes adventskransen med lilla bånd og lys. Lilla er kirkens farve, men det er en udbredt misforståelse, at lilla er den oprindelige farve på adventskransen. Kirken overtog adventskransen fra private hjem, og først senere kom den lilla farve ind i billedet.

Navnet stammer fra det latinske *Adventus Domini*, der betyder "Herrens komme", og i den kristne kirke bruges udtrykket om de fire søndage inden jul. Det kan let give indtryk af, at adventskransen er tæt forbundet med kirken, men adventskransen er en tradition knyttet til hjemmet, og den er udbredt til kirken herfra. Sådan beskriver folkemindeforsker Lørn Piø adventskransens historie i "Bogen om julen" fra 1990 og tilføjer, at adventskransen blev alment kendt i Danmark, da den i 1946 blev motiv på årets julemærke.¹ Hvordan udbredelsen foregik, og hvem der drev den, er emnet for artiklen her.

En ny tradition

Adventskransen er en af vores nyere juletraditioner, og som sådan har hverken advent eller adventskrans fundet vej til registret i H.F. Feilbergs bog "Jul" fra 1904-1905, ligesom adventskransen heller ikke blev nævnt i Hans Ellekildes "Vor danske jul gennem tiderne" fra 1943. Dermed kommer man ikke adventskransens historie nærmere ved at gå til de ellers grundige beskrivelser af julens historie i de bøger. Ellekilde bemærkede det selv i et interview om adventskransens historie i 1944:

"Der er mærkeligt nok ikke i vor danske litteratur opregnet et eneste eksempel på adventsskikke, og med hensyn til spørgsmålet om adventskransen, som jo nu er almindelig kendt og anvendt, så står vi i virkeligheden foreløbig på bar bund og ved kun, at det er en skik, som er trængt frem hos os i den nyere tid [...] men hverken professor Feilberg eller andre forfattere af bøger om folkløse synes at have kendt skikken".²

Artiklen nævner, at adventskransen "igennem den sidste menneskealder" er blevet skik og brug i "mange danske hjem".³ Den løse vurdering giver god mening som en overordnet ramme om udbredelsen, idet adventskransen fulgte forskellige veje ind i forskellige familier. Den siger dog ikke noget om, hvem der drev udbredelsen, og hvordan det skete. Det havde Piø til gengæld et bud på:

"Adventskransen ... fik sin helt store udbredelse over hele landet under besættelsen. Skønt denne krans med sine 4 lys markerer de 4 søndage i den kirkelige adventstid, var det blomsterhandlerne og ikke folkekirken, der indførte den i den danske jul".

Han tilføjer senere, at "blomsterhandlerne begyndte at forhandle den i 1939-1940".⁴ Det fremgår ikke, hvor Piø har sine oplysninger fra, og der er ikke tidligere lavet undersøgelser af adventskransens udbredelse. Derfor vil jeg undersøge blomsterbranchens fagblade og tidens aviser for at kortlægge, hvordan blomsterhandlerne promoverede adventskransen.

Julemærket fra 1946 tegnet af Arne Bang, som også stod bag julemærkerne fra 1940 og 1944. Adventskransen blev i 1940'erne også populære på offentlige steder. Det ses eksempelvis i Aarhus Amtstidende 12. december 1944, hvor "en fræk tyveknekt havde stjålet alle fire lys" i Hotel Skansens adventskrans.

Blomsterhandlernes rolle set fra aviserne

I aviserne er der imidlertid ikke mange spor af, at blomsterbranchen skulle spille en hovedrolle i at fremme adventskransen.⁵ En søgning indtil februar 1947 har kun resulteret i seks forskellige annoncer fra blomsterhandlere og en enkelt fra et handelsgartneri, der gør opmærksom på adventskransen som juleware. Den tidligste er fra Thisted, hvor en blomsterhandler i 1935 skrev: "En smuk borddekoration, adventskrans, buket, blomsterkurv eller frugtkurv fra 'Viola' er altid en kærkommen julegave". De øvrige er fra 1940, 1941, 1943, 1945 og 1946 og stammer fra Thisted, Aarhus, Nykøbing Mors, Roskilde, Ribe og Silkeborg.⁶

Annoncernes geografiske fordeling viser, hvordan den sønderjyske tradition spredte sig til resten af Jylland og også til Sjælland, men mængden af annoncer tyder ikke på, at blomsterhandlerne gjorde en massiv indsats for at udbrede adventskransen. Heller ikke andre avisomtaler afspejler særlig aktivitet hos blomsterbranchen målrettet salg af adventskranse. Jeg har dog fundet en enkelt blomsterhandler, der i 1944 fortalte, at han solgte flere og flere adventskranse for hvert år, men adventskranse i blomsterforretningernes udstillingsvinduer optræder f.eks. kun tre gange i aviserne og fylder ikke meget.⁷

To ekstra annoncer fra Aarhus dukkede op ved en stikprøve op til advent 1939 og 1940. Det vidner om, at der muligvis var flere omtaler af adventskransen, end søgeresultaterne viser.⁸ Derfor er det vigtigt også at se på andre kilder.

Eksemplet fra 1935 viser, at adventskransen blev solgt i Thisted før 1939-1940, og generelt samler hverken annoncerne eller de øvrige omtaler sig om årene 1939-1940. En mulighed er, at salgsfremstødene navnlig fandt sted i blomsterforretningerne og i kontakten med kunderne. For at belyse det forhold har jeg undersøgt blomsterbranchens egne udgivelser fra tiden.

Får vi for lidt ud af julen?

Blomsterhandlerforeningen og Foreningen af Ekspreslevering af Blomster i Danmark (i dag Interflora) udgav forskellige tidsskrifter og blade med inspiration og information til både medlemmer og kunder. Bladene ville være oplagte til at lancere nye produkter og trends, men en gennemgang af de tilgængelige udgivelser fra 1930 til 1946 giver ikke noget billede af, at blomsterbranchen havde en

Fagbladet Binderi og Blomster forsøgte i 1936 at fremme adventskransen for at øge salget i blomsterforretningerne op til jul. I en reportage fra den tyske gesandt von Renthe-Finks hjem fortalte sekretær Fräulein Dr. Wahl om traditionen. Her tænder hun adventskransen sammen med gesandtparrets døtre.

målrettet strategi for at udbrede adventskransen.⁹ Omtaler af julens blomster og lysdekorationer mindede f.eks. ikke blomsterhandlere og kunder om adventskransen, og først i 1944 var der en artikel om adventskranse. Her var der fokus på, at adventskranse var blevet "en artikel, der regnes med indenfor branchen", at salgsperioden var op til 1. søndag i advent, at kranse pyntedes med fire lys, og at kranse med flere lys op til jul kunne sælges som "loftsdekorationer".¹⁰

Timing kan undre, for Binderi og Blomster – Tidsskrift for Danmarks Blomsterhandlere havde faktisk adventskransen på forsiden allerede i december 1936 sammen med spørgsmålet "Får vi for lidt ud af julen?" I en fire sider lang reportage fortalte man om julen hos den tyske gesandt i Danmark, minister von Renthe-Fink. Anledningen var, at gesandtparret havde bestilt "en adventskrans til op-hængning i gesandtskabsbygningens hall" og "mindre adventskranse til barnekammeret og andet sted – tyske jule-symboler, som vi

herhjemme kender meget lidt til". At det var med julesalget for øje, vidnede spørgsmålet "Får vi for lidt ud af julen?" om. Redaktøren skrev desuden, at målet var

"at samtlige danske blomsterhandlere gennem vort blad kunne få en fremstilling af de tyske advents-skikke – også med henblik på herhjemme at gøre juleforberedelserne noget mere blomsterprægede, end de nu er".

I artiklen fortalte sekretær Dr. Wahl passioneret om de gamle tyske jule- og adventsskikke, som var ved at forsvinde, indtil "vor fører" gjorde en indsats for at bevare dem. Brugen af adventskransen med de fire lys blev forklaret i detaljer, og det peger på, at den var en ukendt tradition for læserne. Dr. Wahl beskrev, hvordan kransene pyntedes, og hun fremhævede, at kransene i byerne kunne købes hos blomsterhandlere. Sammen med flere fotos af kransene i hjemmet skulle det nok kunne inspirere blomsterhandlerne til at tage adventskransen op som salgsvare, men der blev ikke fulgt op med konkrete anvisninger på, hvordan adventskransen kunne laves, og man gav heller ikke eksempler på forretninger, der havde solgt adventskranse.¹¹ I årene efter blev der ikke vendt tilbage til reportagen, som måske var for knyttet til de politiske begivenheder i det nazistiske Tyskland til at være egnet til at fremme adventskransen.

Heller ikke i 1939-1940 var der en særlig indsats til fordel for adventskransen. Blomster fortalte f.eks. om en demonstrationsaften, hvor medlemmer udvekslede nyheder til julesortimentet som birke-træsarbejde, kunstig sne og frost samt store lysdekorationer. Men adventskransen blev ikke nævnt, og den var heller ikke med i billedtemaer om lysdekorationer fra begyndelsen af 1940'erne. Det ville ellers være helt oplagt, især da det i 1940 konkluderedes, at man må "formode, at juledekorationer med lys vil blive en stor artikel over hele linjen" på grund af knaphed på blomster.¹² I evalueringer af julehandlen optrådte adventskransen heller ikke.

I interne fagblade og blade rettet mod kunderne havde blomsterbranchen en oplagt mulighed for at promovere adventskransen og øge salget. At muligheden blev brugt i andre sammenhænge, ses f.eks. med julestjerner, der i 1933 var motiv på en særlig juleplakat til butikkerne, og med mors dag, hvor Blomster i 1940 skriver om årets reklameindsats: "Der har som sædvanlig været arbejdet med propagandaen for Moders Dag, der også i år har været en stor succes".¹³

Julevindue fra blomsterforretningen La Belle i Fredericia 1936. Fotografiet blev bragt i Binderi og Blomster i januar 1937. Fagbladene viste hyppigt fotos af butiksvinduer som inspiration, men ingen af de andre vinduer udstillede adventskrans, og kransene hos La Belle blev ikke omtalt.

Det var altså ikke fremmed for blomsterbranchen at arbejde målrettet med markedsføring.

Adventskransen i lærebøgerne

Går man til branchens tre første lærebøger fra 1924, 1934 og 1942, spiller adventskransen heller ikke en stor rolle. I Dekoration og Binderi fra 1924 findes en rigt pyntet julekrone med to krans, som er i slægt med de tyske kransetræer. Bogen beskriver, hvordan julekronen kan varieres og også laves med en enkelt krans, men adventskransen nævnes ikke, og bogen fremhæver, at juleforberedelserne hos blomsterhandlerne først begynder 14 dage før jul.¹⁴ Trods en konstatering af, at "gran og lys hører den danske jul til", peger heller ikke Blomster-Binderi fra 1934 på adventskransen – hverken under krans, i afsnittet om juledekorationer eller i kapitlet "Blomsterne og vore Højtider".

Julekronerne kaldes nu lysekroner og beskrives som bestående af "én, to eller tre ringe, en stor ring foroven, en lille forneden eller omvendt".¹⁵ "Kortfattet Lærebog i Blomsterbinderi" fra 1942 indeholder et ganske kort afsnit om adventskrans ledsaget af et foto-

Julekrone fra "Dekoration og Binderi" fra 1924. Bogen anbefaler modellen til "ophængning i en hall eller større stue", så julekronen var kun relevant for en mindre gruppe kunder med god plads, ligesom prisen formentlig var ret høj. Den enkle adventskrans kunne nemmere passe ind i alle typer hjem.

grafi af en krans med seks lys. Beskrivelsen af kransen nævner færre variationsmuligheder end tidligere. Overraskende nok er en af dem, at der kan sættes fire eller seks lys i kransen.¹⁶

De tre første fagbøger om blomsterbinderi giver alt i alt et godt indtryk af, hvordan julekronen kunne forenkles og blev afløst af først lysekronen, siden adventskransen. Med den sene julesæson (nævnt i 1924) er det klart, at adventstiden endnu ikke var en del af julesalget, og det er interessant, at der i 1942 stadig blev holdt fast i de seks lys, selv om de fire lys – med henvisning til de fire

adventssøndage – betegnedes som "grundlæggende" i branchens omtaler af adventskransen to år senere.¹⁷

Det er overraskende, at blomsterbranchen holdt fast i de seks lys så længe, og at den i 1936 valgte den tyske vinkel i stedet for den sønderjyske. Aviserne fremhævede den ellers flere gange:

"Sønderjyderne har meget at lære os, både når det gælder folket som helhed og de enkelte hjemms styrke. Hvorfor ikke også optage den smukke skik med grankransen, der er symbol på noget af det bedste, hjemmets styrke i indre samliv".¹⁸

Samlet set giver blomsterbranchens udgivelser ikke indtryk af, at blomsterhandlerne aktivt satte adventskransen på dagsordenen som julevarer. Det kan selvfølgelig ikke afvises, at markedsføringen af adventskransen i stedet foregik i butikkerne. Det støttes af en opfordring fra 1931: "Lad vinduet være din daglige julereklame, lad det stråle mer og mer uimodståeligt for hver dag". Omvendt ses adventskransen kun på et enkelt af de inspirationsbilleder, der bringes

af butiksvinduer fra 1936 og frem, og her nævnes adventskransen ikke i omtalen af vinduet.¹⁹ Dermed kan Piøs antagelse om blomsterhandlernes rolle ikke bekræftes.

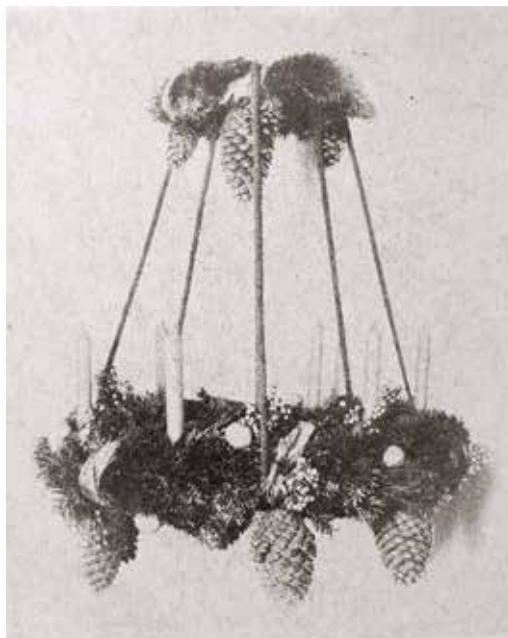
Måske skal forklaringen findes i, at adventskransene i hjemmene især var hjemmelavede, dels af økonomiske hensyn, dels fordi julen og det hjemmelavede traditionelt set hænger sammen. En avisartikel i Sorø Amts Dagblad fra 1943 forklarer sammenhængen på bedste vis:

”Jeg gik en tur gennem gaderne i går eftermiddags. Hos alle blomsterhandlerne hængte adventskranse. De var flotte, meget flottere end den, jeg har hængende hjemme i min stue. Men jeg holder nu mere af ting, man selv har lavet. [...] Julen har fra gammel tid været en højtide, der kaldte på familiens små talenter i den ene eller anden retning. Derfor ser jeg med en vis hån på de professionelle adventskranser”.²⁰

Jeg vil derfor undersøge, hvordan aviserne skrev om adventskransen i hjemmene fra den tidligste omtale af en adventskrans i 1926²¹ og til lanceringen af julemærket i 1946. På den måde kan jeg give et bud på, hvem der så stod bag udbredelsen.

Julestemning med adventskransen

Aviserne var generelt flittige til at inspirere læserne til at indføre adventskransen. Det første gør-det-selv tip dukkede op allerede i 1929 som en idé til et festligt nytårsbord. Her var der dog mere tale om en jule- eller lysekrone end en adventskrans, idet kransen skulle smykkes med 29 lys, og den skulle bruges til nytår. Artiklen formulerede det da også som en ”julekrans (eller kalder De det en adventskrans?)”. I 1931 opfordrede signaturen Fru Kaja til at skabe ”julestemning i hjemmet” med adventskransen, og hun beskrev udføreligt, hvordan adventskransen skulle fremstilles og hænges op. Året efter bragte Berlingske Tidende en lignende anvisning under overskriften ”Børnene og julen”. Avisen tilføjede, at kransen også kunne kø-

En krans med seks lys. Billedet blev brugt i afsnittet om adventskransen i E.C. Bergs bog om blomsterbinderi fra 1942 og før det i Sig det med Blomster i 1927 og i 1930. Her omtales kransen dog ikke som en adventskrans. I 1942 var det de færreste, der foreslog seks lys i en adventskrans.

bes færdig, så adventskransen var trods alt en del af forretningernes sortiment. Avisen foreslog også, at kransen af pladshensyn kunne hænges på væggen, ligesom andre artikler omtalte varianter med adventskranse i fade, på kranseholdere og i forskellige størrelser.²²

Fra 1931 kom der mange ideer til at lave kransen selv, så den kunne passe ind i alle typer hjem. Heller ikke prisen behøvede at være en udfordring, idet adventskransen kunne laves "uden store bekostninger". Fra 1940 var der også eksempler på demonstrationer af kransebinding og juledekorationer for husmoderforeninger og husholdningsudvalg, og i 1944 sendte Statens Husholdningsråd radioprogrammet "Adventskrans og andre juleforberedelser". Målgruppen var tydeligvis husmødrene. Det ses også af, at anvisningerne som Fru Kajas blev bragt på sider med navne som "Hjemmets Spalter" og "Kvinden og Hjemmet".²³

Hvis husmødrene skulle overveje at tage en ny juletradition op, måtte der noget andet til end praktiske råd og vink, og mange af inspirationsartiklerne handlede netop om, hvordan adventskransen kunne bruges til at skabe julestemning og samle familien. I rubrikken "Frue og Frøken" blev adventskransen i 1937 beskrevet som en måde, hvorpå man kunne leve sig gradvist ind i julestemningen og sætte hjemmet i centrum, ved at familien samledes om adventskransen og sang julesalmer om aftenen. På den måde kan familien "lidt efter lidt arbejde sig ind i den religiøse kerne i julefesten. [...] Det ville måske få en og anden til at lægge lidt mindre vægt på julens ydre ramme og lidt mere på dens egentlige mening".²⁴

Andre artikler omtalte, hvordan adventskransen skulle få børnene at tælle ned til jul og mærke forventningens glæde:

"Børnene glædes over adventskransen og passer nøje på, at det rigtige antal lys tændes, og at de ikke brænder så langt ned, at de ikke kan holde til hele adventstiden".²⁵

Der var altså flere elementer i spil ved at optage adventskransen som tradition i hjemmet.

Lys i en mørketid

Efter Anden Verdenskrigs begyndelse i 1939 kom adventskransen også ind i en kontekst, hvor hjemmets og familiens betydning blev kædet sammen med behovet for at holde fast i lyset i en mørk og

Adventskrans i spisestuen på pensionatet Skovhuset ved Kerteminde i 1936. Parret bag pensionatet stammede fra Sønderjylland og kendte formentlig adventskransen derfra. De fem (måske seks) lys viser, at den mere var knyttet til adventstiden end til de fire adventssøndage. Foto: Viby Sogns Lokalhistoriske Arkiv.

alvorlig tid. Aage Bundgaard er inde på præcis dette i en lille artikel om adventskransens historie fra 1960. Han beskrev, hvordan ”ydre usikre forhold kalder på samling om hjemmets bedste traditioner”. Han påpegede – som Piø – at mange danskeres første møde med adventskransen netop skete under besættelsen, og han konkluderede: ”Mange, der så den første gang i disse mørke og usikre år, kom til at holde af den og virkede med til, at skikken spredte sig med vældig hast”.²⁶

Tendensen bekræftes klart i aviserne. I 1939 skrev Fredericia Dagblad:

”I denne mørketid er det godt at få tankerne vendt imod noget lyst [...] Tænd lys en lille tid hver aften, inden børnene må gå til sengs. Tal med dem om julen, dens dybe, evige betydning og dens festlige glæde. Det vil være Dem en berigelse i denne tunge tid og ufor-glemmelige timer for børnene”.

Samme tone slog Morsø Folkeblad an i 1940 og 1941:

Tidligere bandt mange selv deres advents-krans. Det gjaldt også for lærer-parret Jens og Anne-Grethe, hvis hjem er genskabt i 1974-kvarteret. I dag står Den Gamle Bys gartnere for adventskransen, men den bliver stadig bundet på netop den halmkrans, som Anne-Grethe brugte dengang – og genbrugte år efter år.

”I år bliver det i de allerfleste hjem de små tings glæder, der skal præge julen. Aldrig har vel lysets fest været ventet med større længsel i denne mørketid” og ”Der ligger en hjælp i hjemlige traditioner, der får os til at føle os som led i kæden: slægten, der følger slægtens spor”.²⁷

Det er ikke underligt, at husmødre og mødre med ansvar for hjem, børn og familie blev påvirket af de store ord om hjemmets og traditionens betydning. Måske medførte krigens alvor samtidig en større følsomhed og bevidsthed om at påskønne familielivet med tanke på dem, der ufrivilligt var adskilt fra deres familier. De følelsesfulde formuleringer kunne trække de helt store linjer op som her i en længere artikel fra 1943:

”For børnene betyder en smuk og rigtig juletid, der kommer igen på samme måde hvert år, lykkelige barndoms minder at tage med ind i sin voksen-tilværelse. De minder kan man ikke give sine børn for mange af, hvis man ønsker, at de skal blive lykkelige og harmoniske mennesker”.²⁸

Mon ikke sådanne linjer kunne få de fleste forældre til at tænke over, hvilke traditioner de gav videre til deres børn?

At mødrene virkelig satte gang i adventskransene og brugte dem i deres hjem, ses i beretninger, som børn sendte ind til særlige børnesider i aviserne. Her fortæltes f.eks.: "Lørdag den anden december lavede mor og jeg en adventskrans. Den pyntede vi med mos, hyben og svampe, og til sidst satte vi fire hvide lys i den", "Mor har lavet en adventskrans og hver søndag tænder vi den og så synger vi adventssalmen "Vær velkommen Herrens år" det er så dejligt for så er det ligesom julen er ved at begynde", og "Vi begynder med at lave en adventskrans, som vi tænder det første lys i første søndag i advent, og mor læser den første julefortælling for os. Det gentager sig hver søndag til jul".²⁹ I eksemplerne ses, at mødrene netop inddrog børnene i traditionen og brugte adventskransen som samlingspunkt for familien.

Den 'rigtige' adventskrans

Fra midten af 1930'erne omtaltes adventskransen i hjemmene gennemgående med fire lys. Det skete, i takt med at aviserne bragte baggrundsartikler og forklaringer, der knyttede lysene til de fire adventssøndage. Nogle skoler brugte adventskransen til at tælle ned til juleferien, og her satte man flere lys i kransen, men ellers var der ikke stor variation i antallet af lys. Seks lys kunne være en morsomhed, som et eksempel viser, hvor en kvinde blev citeret for at sige, at hendes adventskrans nu var "meget flottere, for den havde 6 lys!"³⁰ Det er karakteristisk, at der efter 1940 var flere omtaler af adventskransen, som ikke forklarede traditionen. Det må betyde, at aviserne gik ud fra et vist kendskab til den. Det afspejles også i formuleringer som "De har vel bundet en adventskrans?"³¹

Den nye tradition kunne dog alligevel give anledning til spørgsmål. F.eks. i Jyllands-Postens husmoderbrevkasse i 1943, hvor en husmor, efter at der havde været diskussion om to forskellige fremgangsmåder, spurgte til, hvordan lysene i hendes første adventskrans skulle tændes.³² Andre som Else Buhl Steners i København brugte adventskransen, som det passede dem bedst:

"Vi tænder nu alle fire lys på en gang, selvom det egentlig er forkert. Vi synes, det hygger så rart, og vi kan ikke lide skæve lys i forskellige højder".³³

Gæsterne i konditori Café Bonnich kan i julen nyde synet af en klassisk adventskrans. Adventskransen er den største i Den Gamle By, men det ændrer sig, når Gottlieb Blomster åbner i 2023. I blomsterbutikken bliver adventskransen nemlig pyntet på et vognhjul, der var butikkens blikfang til jul.

De personlige præferencer spillede altså også en rolle. Aviserne beskrev i øvrigt ophængning med både tre og fire bånd, og det ser således ud til, at diskussionerne om den 'rigtige' adventskrans er næsten lige så gamle som traditionen selv – undtagen hvad angår antallet af lys.³⁴

Da adventskransen kom på julemærket i 1946, gav den danskerne et fælles billede af, hvordan en 'rigtig' adventskrans skulle se ud – med hvide lys og tre røde bånd. Det kunne være interessant en anden gang at undersøge, hvordan traditionen udviklede sig herfra. Som nævnt var kendskabet til adventskransen ud fra avisernes omtale allerede ret bredt inden 1946, og det bekræftes af, at aviserne heller ikke i omtalen af julemærket fandt det nødvendigt at forklare, hvad en adventskrans var.³⁵

Konklusion

Gennem undersøgelser i fagblade, fagbøger og aviser kan det ikke bekræftes, at blomsterbranchen spillede en særlig aktiv rolle for udbredelsen af adventskransen i Danmark. Der ses ikke mange an-

Hos kernefamilien i Den Gamle Bys 1974-kvarter er adventskransen en fast del af børnenes nedtælling til jul sammen med tv-julekalenderen, kalenderlyset og pakkekalendareren. Den praktiske holder af træ sikrede, at kransen kunne hænge, uden at den skulle monteres i loftet.

Adventskransen blev hurtigt et symbol på jul og en let måde at slå julestemningen an på – som her på Claus Berings tegning fra 1950'erne af en pige, der skriver ønskeseddel. Tegning fra Museet for Dansk Bladtegning, Den Gamle By.

punkter, der gjorde det oplagt for husmødrene at tage traditionen op. Ud fra denne undersøgelse ser det ud til, at det var lige det, husmødrene gjorde. Derfor er det snarere husmødrene end blomsterhandlerne, som vi kan takke for adventskransens udbredelse.

The Advent crown

In Denmark Advent crowns became popular in the 1930s and 1940s. The Advent crown is made with four candles which today represent each of the four Sundays of Advent. When the tradition came to Denmark from Germany via South Jutland the decoration could also have six candles, and it was common to light them in the evening during the Advent season as a whole – not only on the Advent Sundays. Families gathered around the Advent crown and sang Christmas carols and hymns, and especially during WW2 this was seen as a way of creating hope and a sense of togetherness in the family.

Research in newspapers and trade journals for the florist business shows that housewives rather than florists promoted the Advent crown. However, one of the trade journals from 1936 mentions how the German envoy von Renthe-Fink in Copenhagen has Ad-

noncer og omtaler af adventskransen i sammenhæng med blomsterhandlere, og et forsøg på at sætte den på dagsordenen i 1936 gav ikke resultater, der har sat sig spor i materialet.

I 1942 og 1944 omtalte blomsterbranchen adventskransen i forskellige udgivelser, men da havde aviserne allerede sat traditionen på landkortet som noget, enhver husmor burde glæde sin familie med – og en tradition, der kunne samle familien. Aviserne bekræfter, at adventskransens popularitet steg under Anden Verdenskrig som lys i en mørk tid. Adventskransen gav anledning til en sang- og fortælletradition, der understøttede fællesskabet i familien. Den hjemmelavede krans var billig, let at fremstille og kunne tilpasses alle typer hjem. Tilsammen var det

vent crowns in his home and suggests that the florists use the tradition to earn more from Christmas shopping. But neither newspapers nor trade journals show any sign that this is true. In 1946 an Advent crown was used as an illustration for the special Danish Christmas stamp. This shows how the Advent crown was by then widely known in Denmark, and the illustration contributed to a common consensus on what a 'real Advent crown' should look like.

Udvalgt litteratur

Berg, E.C., "Kortfattet Lærebog i Blomsterbinderi", København, 1942.
Bundgaard, Aage, "Adventskransen – hvor kom den fra, og hvem bragte den til landet", s. 8-15 i Årsskrift for Borrehus' elever 1959-1960, 1960.

Ellekilde, Hans, "Vor danske jul gennem tiderne", G.E.C. Gads Forlag, København 1943.

Jørgensen, Jens og Egly, Wilhelm, "Dekoration og Binderi", N.C. Roms Forlag, København 1924.

Paludan, Hother m.fl., "Blomster-binderi", Alm. Dansk Gartnerforenings Forlag, København 1934.

Piø, Lørn, "Bogen om julen", Sesam, Viborg 1990.

Kilder

Aviser fra perioden hentet fra Det Kgl. Biblioteks samling på <https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/>

Tidsskrifter fra blomsterbranchen fra Det Kgl. Biblioteks samling:

Sig det med blomster – Organ for Foreningen af Ekspreslevering af Blomster i Danmark, 1927-august 1937.

Sig det med Blomster – Tidsskrift for Binderi og Blomster, 1938-marts 1939.

Blomster – Nordisk Tidsskrift for Binderi og Blomster, 1939-1949.

Binderi og Blomster – Tidsskrift for Danmarks Blomsterhandlere, 1936-1937.

Om Blomster, 1936-1941.

Vore Blomster – tidsskrift om Blomster og Planter, deres Pasning og Anvendelse til Hverdag og Fest, 1938-1939, 1942-1944.

Hjemlig hygge med adventskrans og en god bog. Tegning af Arnold Bundgaard (Nold) i Aarhus Stiftstidende. Formentlig fra 1970'erne. Museet for Dansk Bladtegning, Den Gamle By.

Noter

- 1 Piø, Lørn, "Bogen om julen", Viborg 1990, s. 35-40.
- 2 Feilberg, H.F., "Jul", København 1904-1905, Ellekilde, Hans, "Vor danske jul gennem tiderne", København 1943. Sorø Amts Dagblad 1/1 1944 s. 11 og 15. Ellekilde nævner en erindring fra Kalø, som er indsamlet i 1940 og omtaler en lystradition ifm. advent. Der er dog ikke tale om en adventskrans. Cita-terne i artiklen er tilrettet efter moderne retskrivning.
- 3 Sorø Amts Dagblad 1/1 1944 s. 11.
- 4 Piø, s. 29, 40.
- 5 Aviserne er tilgået via Det Kgl. Biblioteks database over stort set alle danske aviser – Mediestream – hvor jeg har søgt på adventskrans og advents-krans. Der er dog risiko for, at denne type søgning ikke fanger alle omtaler af ad-ventskranse, så der kan være flere resultater end dem, der dukker op i søg-ningen. I en stikprøve har jeg undersøgt Aarhus Stiftstidende i ugen op til 1. søndag i advent 1939 og 1940, og jeg har på den måde fundet yderligere to annoncer. Det tyder på, at der kan være flere annoncer i aviserne, og det kunne være interessant ved en anden lejlighed at udvide stikprøveundersø-gelsen.
- 6 Thisted Amtsavis 17/12 1935 s. 5, Thisted Amts Tidende 28/11 1940 s. 7, Aar-hus Stiftstidende 28/11 1940 s. 3, Morsø Folkeblad 27/11 1942 s. 7, Roskilde Avis 3/12 1943 s. 7, Ribe Stifts-Tidende 23/11 1945 s. 3, Silkeborg Avis 29/11 1946 s. 9. Annoncerne fra Thisted Amts Tidende og Ribe Stifts-Tidende bringes flere gange, men de er kun talt med en gang hver. Butikken Gave-boden annoncerer 22/11 1944 s. 5 i Fredericia Dagblad for en adventskrans i norsk model, men da det ud fra navnet ikke lader til at være en blomster-forretning, er den ikke talt med.
- 7 Ribe Stiftstidende 1/12 1939 s. 12, Sorø Amts Dagblad 7/12 1943 s. 7, Born-holms Tidende 25/11 1944 s. 3.
- 8 Aarhus Stiftstidende 24/11 1940 s. 2 og 30/11 1940 s. 4.
- 9 Sig det med Blomster – Organ for Foreningen af Ekspreslevering af Blom-ster i Danmark, 1927-august 1937, Binderi og Blomster – Tidsskrift for Dan-marks Blomsterhandlere, 1936-1937, Sig det med Blomster – Tidsskrift for Binderi og Blomster, 1938-april 1939, og Blomster – Nordisk Tidsskrift for Binderi og Blomster, 1939-1946, samt kundebladene Om Blomster, 1936-1941, og Vore Blomster, 1938-1939, 1942-1944. Blomster, december 1939, har ikke kunnet skaffes.
- 10 Blomster, dec. 1944 s. 241. Artiklen bringes i let ændret form i kundebla-det Vore Blomster, dec. 1944. I 1938 lyder en kort billedtekst: "Julearrange-ment til Afveksling for Adventskransen", men adventskransen optræder el-lers ikke. Sig det med Blomster, dec. 1938 s. 7.
- 11 Binderi og Blomster, dec. 1936 s. 65 og 72 ff.
- 12 Blomster, dec. 1940, s. 5 ff., 1941 s. 234 f., 1943 s. 260 f., 1944 s. 254 f.
- 13 Sig det med Blomster, nov. 1933 s. 87. Blomster, dec. 1940 s. 7. Reklameind-satsen for mors dag omtales hyppigt i Sig det med Blomster helt fra 1927.

- 14 Jørgensen, Jens og Egly, Wilhelm, "Dekoration og Binderi", København 1924, s. 53 f. og s. 137 ff.
- 15 Paludan, Hother m.fl., "Blomster-Binderi", København 1934, s. 149 f., 223 f.
- 16 Berg, E.C., "Kortfattet Lærebog i Blomsterbinderi", København 1942 s. 60.
- 17 Blomster, dec. 1944 s. 241. Vore Blomster, dec. 1944.
- 18 Morsø Folkeblad 28/11 1940 s. 5. Se f.eks. Aarhus Stiftstidende 28/11 1937 s. 4 og Kolding Folkeblad 25/11 1938 s. 1.
- 19 Sig det med Blomster, 1931 s. 102. Se også Sig det med Blomster, nov. 1927 s. 1 ff. Binderi og Blomster, jan. 1937 s. 13. Se f.eks. Binderi og Blomster, dec. 1936 s. 70 f.
- 20 Sorø Amts Dagblad 7/12 1943 s. 8.
- 21 Vestslesvigs Tidende 30/11 1926 s. 3.
- 22 Nationaltidende 30/12 1929 s. 6. Fru Kajas artikel bringes bl.a. i Nordjyllands Social-Demokrat 18/12 1931 s. 8 og Fyns Social-Demokrat 21/12 1931 s. 11. Berlingske Tidende 16/12 1932 s. 6, Morsø Folkeblad 27/11 1941 s. 5, Vestkysten 13/12 1941 s. 4, Berlingske Tidende 24/11 1941 s. 10.
- 23 Roskilde Avis 1/12 1945 s. 5. Se f.eks. Vejle Amts Folkeblad 26/11 1940 s. 2, Aarhus Amtstidende 29/11 1943 s. 7 og 28/11 1945 s. 6, Bornholms Tidende 24/11 1944 s. 8.
- 24 Aarhus Stiftstidende 28/11 1937 s. 4.
- 25 Middelfart Venstreblad 1/12 1942 s. 3. Se også Jyllands-Posten 9/12 1943 s. 3.
- 26 Bundgaard, Aage, "Adventskransen - hvor kom den fra, og hvem bragte den til landet", s. 8-15 i *Årsskrift for Borrehus' elever 1959-1960*, 1960, s. 12 f.
- 27 Fredericia Dagblad 5/12 1939 s. 3. Morsø Folkeblad 28/11 1940 s. 5, 27/11 1941 s. 5.
- 28 Aarhus Stiftstidende 12/12 1943 s. 22.
- 29 Aarhus Amtstidende 8/1 1945 s. 7, 6/1 1947 s. 7. Silkeborg Avis 23/12 1946 s. 8.
- 30 Se f.eks. Randers Dagblad, Folketidende 1/12 1934 s. 5, Aarhus Stifts-Tidende 19/12 1945 s. 6, Ribe Stifts-Tidende 29/11 1935 s. 4. Fyens Stiftstidende 6/12 1946 s. 14.
- 31 Vestkysten 13/12 1941 s. 4.
- 32 Jyllands-Posten 13/12 1943 s. 6. Se også Demokraten 8/12 1946 s. 9.
- 33 Berlingske Tidende 10/12 1944 s. 6.
- 34 F.eks. angiver Fredericia Dagblad 30/11 1944 s. 4 ophængning med tre bånd, mens Berlingske Tidende 24/11 1941 s. 10 foreskriver, at der må være fire, "saa der bliver fire Mellemrum til Lysene".
- 35 Julemærket omtales i mange aviser, se f.eks. Holbæk Amts Venstreblad 16/11 1946 s. 4, Information 20/11 1945, Bornholms Tidende 20/11 1946 s. 5, Vendsyssel Tidende 20/11 1946 s. 2, Land og Folk 20/11 1946 s. 6, Fyens Stiftstidende 20/11 1946 s. 5, Horsens Avis 20/11 1946 s. 5.

A woman with dark, curly hair is standing in front of a dark wooden door. She is wearing a historical costume consisting of a white apron over a red and green plaid skirt, and a light-colored shawl draped over her shoulders. She is looking to her left. The background is a light-colored wall with a dark metal handle on the door.

HOLD MØDER MIDT I DANMARKS HISTORIEN

BOOK DEN GAMLE BY

I Den Gamle By kan du holde selskaber, møder og konferencer i historiske rammer. Hvad med et teater fra 1817, et pakhús fra 1840 eller en laugssal fra 1931?

Mulighederne er mange, og du finder dem i Den Gamle By.

Den Gamle Bys kokke laver dansk mad med et twist, som er tro mod den historiske fortælling. Kokkene anvender primært lokale råvarer og bruger urter, frugt og grøntsager fra museets haver. Brød og kager bages dagligt i bageriet efter historiske opskrifter.

Trænger benene til at blive strakt, tilbyder vi rundvisninger eller fortællinger såsom "En tur gennem købstaden", "Håndværket i Den Gamle By" eller "400 års julehistorie".

Book på tlf. 41 85 08 44 eller booking@dengamleby.dk

Årsberetning for Dansk Center for Byhistorie

Mikkel Thelle og Thomas Bloch Ravn

Da centerleder og lektor Mikkel Thelle har haft orlov siden 1. december 2021, har Dansk Center for Byhistorie ligget i dvale størstedelen af 2022. Navnlig siden 1. maj, hvor videnskabelig medarbejder Mikael Frausing fratrådte til fordel for en fast stilling som museumsinspektør ved Odder Museum. Bestyrelsen har i september besluttet at konstituere stadsarkivar Søren Bitsch Christensen som midlertidig leder af centret. Søren Bitsch Christensen var leder af centret fra stiftelsen i 2001 til 2011 og varetager opgaven ved siden af sit virke som stadsarkivar i Aarhus. Mikkel Thelle og museumsdirektør Thomas Bloch Ravn fortæller om årets gang for centret.

Redaktionen af det store bogværk om de danske byer 1550-1850 har været den største opgave for centret i det forløbne år. Bogen er i to dele. Mikkel Leth Jespersen og Jakob Ørnbjerg skriver om den tidlige periode, og Jørgen Mikkelsen om den sene.

Den samlede gruppe af forfattere og redaktører har løbende holdt møder, hvor de enkelte kapitler er blevet diskuteret. De tre forfatters bidrag er drøftet på et seminar med en gruppe nordiske historikere. 1. september er manuskripterne overdraget til Aarhus Universitetsforlag til fagfællebedømmelse og første redaktion. Også billedredaktionen er godt i vej.

Bogen forventes udgivet i slutningen af maj 2023 som bind to af den planlagte trebinds byhistorie, der blev indledt med bogen "Danmarks byer i middelalderen" i 2016.

Dansk og europæisk vejhistorie 1350-1650

I 2018 modtog Den Gamle By og Dansk Center for Byhistorie en bevilling fra Kulturministeriets Forskningsudvalg til et forskningsprojekt, der skulle kortlægge, registrere og digitalisere de vigtigste vejforløb og knudepunkter i det centrale og nordlige Europa ca. 1350-1650. Projektet blev gennemført i samarbejde med forskere fra Tyskland og Holland, og centret havde ansvaret for det historiske danske område.

Centrets Kasper H. Andersen har været projektleder på den danske del af projektet, som blev udført i samarbejde med Moesgaard Museum. Kasper H. Andersen fik midtvejs ansættelse på Moesgaard Museum.

I december 2021 lanceredes projektet under det latinske navn Viabundus – der betyder rejsende. Viabundus er et interaktivt og digitalt kort over hovedvejene i store dele af Nord- og Centraleuropa ca. 1350-1650. En database med informationer om periodens byer, broer, havne, færger og andre steder af relevans for rejsende er tilknyttet kortet. Projektet rummer også en ganske avanceret ruteberegner, en avanceret kalender over markeder og meget andet af relevans for middelalderens og renæssancens rejsende.

Viabundus har allerede nu vist sig at være et enestående værktøj for forskere med interesse i historisk bydannelse, migration, vejenes historie eller handel, men projektet er frit tilgængeligt for alle interesserede. Så hvis man har lyst til at tage på en spændende rejse i middelalderens og renæssancens Danmark eller måske Europa, kan man gøre det på www.viabundus.eu.

Andre projekter

Projektet "Bylivets sorte omstilling" er gået ind i en fase, hvor de kulturhistoriske delprojekter er ved at udmønte sig i artikler, som skal tænkes sammen med de forskellige beregninger af CO₂-udledning for apparater og møbler, som bliver foretaget af DTU. Der var seminarer i september, hvor der blev udvekslet og diskuteret. Mikkell Thelle har som delprojekt at sætte dette ind i en bredere sammenhæng med den nyere miljøhistoriske forskning i byer, og her ligger også et udkast til en artikel. Den bliver del af projektets bogudgivelse.

Projektet "Lyden af Hovedstaden" har været produktiv, idet der i vinteren 2021 kom et særnummer af tidsskriftet Kulturstudier om Lydstudier, hvor Mikkell Thelle var medredaktør. Der er også forbe-

redt artikler, hvor Kasper H. Andersen skriver om klokker i middelalderen og Mikkel Thelle om markedskonernes råben på Gammel Strand og Højbro Plads i København i 1900-tallet. Der er også planlagt en konference om by- og lydhistorie i efteråret 2023.

Mikkel Thelle og Mikkel Høghøj arbejder på projektet "Entangled Fluid Cities", der er forlænget på grund af corona. Projektet har indtil videre affødt to seminarer og fire artikler, hvoraf to er udgivet i 2022. Det kører videre ind i næste år.

I foråret 2022 forsvarede Silke Holmqvist sin ph.d.-afhandling med titlen "The figure of the guest worker – Emotions, places and images of immigration in Denmark ca. 1960-1989". Centerleder Mikkel Thelle var bivejleder på projektet.

Bestyrelse

Bestyrelsen for Dansk Center for Byhistorie består af i alt fem medlemmer. De to stiftere, historiefaget ved Aarhus Universitet og Den Gamle By, udpeger hver to medlemmer, mens det femte medlem er en repræsentant for Dansk Komité for Byhistorie, der fungerer som centrets repræsentantskab.

Professor Bjørn Poulsen har i alle årene siden centrets stiftelse i 2001 været den ene af universitetets repræsentanter. Den anden har været institutlederen, og den nyudnævnte institutleder, professor Andreas Roepstorff, er derfor indtrådt i bestyrelsen som repræsentant for Institut for Kultur og Samfund. Den Gamle By er repræsenteret ved stadsarkivar Søren Bitsch Christensen og museumsdirektør Thomas Bloch Ravn, som er formand for centret. Sidste medlem er seniorforsker ved Rigsarkivet og formand for Dansk Komité for Byhistorie Jørgen Mikkelsen.

New times, still plenty of projects

The Danish Centre for Urban History has been affected by the fact that its director has been on leave, while one staff member has taken a new job. All the same we have succeeded in keeping the many projects alive. This goes for example for the major work on city history, the interactive and digital map and the project about the black reorganisation in the cities.

Stiftens brugere og Byens Bedste-jury 2021 har kåret

Den Gamle By

som vinder af

Byens Bedste Kulturoplevelse

Jan Schouby
Chefredaktør

Anders Dehnborg
Juryformand

Tal og fakta

Thomas Bloch Ravn

Regnskab for 2021

Også i 2021 satte corona et markant præg på driften af Den Gamle By, der måtte holde lukket i perioden 1. januar–19. april og igen fra 19. december og året ud. Det havde selvsagt negativ indvirkning på både besøgstal og økonomi.

Besøgstallet for året udgjorde 296.180 gæster – mod 310.791 i 2020. Det skal sammenholdes med over 500.000 gæster i et normalt år.

De samlede indtægter udgjorde 123.247.051 kr (106.671.699 kr i 2020), og på trods af store besparelser på omkostningerne udgjorde det ordinære driftsresultat efter nettooverførsel af modtagen arv og sponsorater, der er bundne til specifikke formål, et underskud på 16.861.855 kr. Igen i 2021 opvejes dette dog af modtaget coronakompensation fra staten, støtte fra Aarhus Kommune og Salling Fondene, fra coronapuljer og fra private indsamlinger.

Når årets resultat udviser et overskud på 1.574.000 kr, er det et udtryk for en ekstra kompensation fra Aarhus Kommune og Salling Fondene til dækning af underskuddet i 2020. Samlet set er resultatet for de to seneste år tæt på 0 kr.

Resultatet kan specificeres således i tusinder:

	<u>2021</u>	<u>2020</u>
Entré- og salgsindtægter mv.	49.667	39.719
Offentlige tilskud	34.650	32.426
Arv og sponsorater	2.512	969
Tilskud fra private fonde til projekter	<u>36.418</u>	<u>33.558</u>
Indtægter vedr. årets drift, projekter mv.	123.247	106.672

Omkostninger til årets projekter	-36.418	-33.558
Andre eksterne omkostninger	-38.548	-45.247
Personaleomkostninger	-62.002	-61.481
Af- og nedskrivninger	<u>-370</u>	<u>-885</u>
Resultat før finansielle poster	-14.091	-34.499
Andre driftsindtægter	<u>18.436</u>	<u>21.220</u>
Resultat før finansielle poster	4.345	-13.279
Finansielle poster	-259	-372
Arv og sponsorater til specifikke bundne reserver	-2.512	-969
Anvendelse af specifikke bundne reserver	<u>0</u>	<u>13.214</u>
Årets resultat	<u>1.574</u>	<u>-1.405</u>

Efter overførsel af årets resultat udgør den frie egenkapital nu 4.410.103 kr. mod 2.836.103 kr. i 2020.

Offentlig støtte og sponsorer

Den Gamle By modtager driftsstøtte fra både Kulturministeriet og Aarhus Kommune. Derudover har museet selv en betydelig egenindtægt. Men en fornuftig drift og udvikling beror i meget høj grad på sponsorstøtte fra firmaer og donationer fra fonde og privatpersoner.

Den Gamle Bys hovedsponsor og mediepartner er Jyllands-Posten. Derudover har museet en række arrangementssponsorer, hussponsorer og produktsponsorer, som trofast bakker op og er med til at sikre Den Gamle Bys virke. Se listen over sponsorer bagerst i årbogen.

Den Gamle By er alle stor tak skyldig.

Donationer

Årets store sommertema Godt håndværk – også i fremtiden er blevet realiseret med støtte fra flere sider. Tietgenfonden har doneret 2.520.544,00 kr til aktiviteter, formidling og publikumsundersøgelser, mens Aage og Johanne Louis-Hansens Fond har doneret 2,5 mio kr til realisering af ny udstilling om håndværk og fagstolthed. Derudover blev der lavet en introduktionsudstilling, som synliggjorde og sammenbandt hele fortællingen. Denne del blev muliggjort via en bevilling på 110.000 kr fra Inge og Asker Larsens Fond samt 100.000 kr fra Sportgoodsfonden.

Knud Højgaards Fond har med en bevilling på 1 mio kr gjort det

muligt for Den Gamle By at omlægge Møntmestergårdens tag og at indrette en introduktionsudstilling til det fantastiske hus.

Slots- og Kulturstyrelsen har bidraget med 323.000 kr til samlingsgennemgang som forberedelse til overflytning til nyt magasin.

Den Gamle By har deltaget i Kultur-Test-Lab's projekt Kickstart Kulturturismen 2022 og modtog her 150.000 kr til afdækning af de fremtidige muligheder for nye oplevelser i de underjordiske udstillingslokaler, der ligger under det moderne bykvarter.

Den historiske bogfestival Historien Lever er realiseret med værdifuld støtte på 100.000 kr fra CAC Fonden, 100.000 kr fra Furi Appel og Gunnar Niskers Fond, 60.000 kr fra Grosserer, konsul N.C. Nielsens Fond, 60.000 kr fra Aarhus Kommunes kulturpulje samt 50.000 kr fra Bodil og Jørgen Munch-Christensens kulturlegat.

Tage Vanggaard og Hustrus Fond har bidraget med 100.000 kr til nyudvikling og fremstilling af historiske dragter.

Inge og Asger Larsens Fond har støttet bogprojektet Aarhus og Østjylland under besættelsen med 50.000 kr.

CAC Fonden bidrager med 52.341 kr til udgivelse af Den Gamle Bys årbog for 2022.

Endelig har Den Gamle By modtaget en arv på 250.000 kr efter Else Marguerite Henckel og 75.000 kr fra boet efter Bente Vibeke Bendstrup.

I Den Gamle By konstaterer vi med taknemmelighed, at flere private ønsker at bidrage til museets arbejde med at sikre Danmarks kultur og historie til glæde for fremtidige generationer. Når man tilgodeser Den Gamle By med en testamentarisk donation, går alle midlerne skattefrit til museet. For at gøre det nemt at støtte har vi indgået et samarbejde med Mine Arvinger og Dokument24.

Den Gamle By siger tusind tak for opbakningen.

Besøg

Det seneste år har Den Gamle By haft besøg af en række politikere. Den 8. marts fik den nyudnævnte rådmand for Sundhed og Omsorg, Christian Budde, en introduktion til Den Gamle Bys arbejde med ældre, der er ramt af demens. Den 14. marts hørte folketingsmedlem Jens Joel og byrådsmedlem Lone Hindø om Den Gamle Bys syn på fremtidens museumslandskab. Den 28. april fik rådmand for Sociale Forhold og Beskæftigelse Anders Winnerskjold en introduktion til Den Gamle Bys rolle som uddannelsessted for adskillige erhvervs-

uddannelser. Og 25. oktober deltog en række folketingspolitikere i vælgermødet Stemmer i Valget, som blev arrangeret af Lokalavisen og Den Gamle By i fællesskab.

Fra diplomatiets verden har Den Gamle By 1. marts haft besøg af den britiske ambassadør Emma Hopkins, af USA's nyudnævnte ambassadørpar Sherry og Alan Leventhal, som lagde vejen forbi 1. juli, og Tysklands ambassadør Pascal Hector, som 7. oktober besøgte både Besættelsesmuseet og Den Gamle By.

Mange uddannelsesinstitutioner besøger Den Gamle By for at høre om, hvordan vi driver museum. 16. november 2021 aflagde senior lecturer Ruben Smit og 60 studerende fra Reinwardt Academy in Amsterdam besøg i Den Gamle By. Den 17. og 18. marts dannede Den Gamle By og Besættelsesmuseet ramme om et seminar for Center for Virksomhedshistorie ved CBS (Copenhagen Business School) i København. Og 3. maj besøgte den nyudpegede leder for Institut for Kultur og Samfund ved Aarhus Universitet, Andreas Roepstorff, Den Gamle By.

Ikke mindst Den Gamle Bys erindringsformidling giver anledning til mange professionelle besøg. Den 18. marts lagde museet hus til konferencen Culture for Health med 30 deltagere fra hele Europa. EU-projektet Culture for Health har til formål at udvikle kultur som sundhedsfremme og sprede og styrke de gode løsninger på området. Konferencen i Den Gamle By var en del af studiebesøg til Region Midtjylland.

Den 6. april aflagde Torben Dreier besøg i erindringslejligheden i sin egenskab af ny formand for Ældresagen i Aarhus. Den 20. maj var to psykologer og en specialpædagog fra et familiecenter i Olomouc, Tjekkiet, på studiebesøg. To dage senere, 22. maj, var det demensvidensperson Krista Marx fra Rosenborgcentret i København, der aflagde besøg, og 23. maj dannede Den Gamle By ramme om "speaker's dinner" i forbindelse med Demensdagene 2022. Den 24. maj fik Den Gamle Bys Erindringslejlighed studiebesøg af fem socialchefer fra Voru i Estland, og 16. juni var Anna Wagn fra Mindelunden i Hellerup på studiebesøg.

Den 7. juni dannede Den Gamle By og Aarhus Universitet ramme om den afsluttende konference i projektet Religion – levende kulturarv.

Den 24. august havde Dansk Erhverv rundbordssamtale i Møntmestergården om Aarhus' position i forhold til turisme, oplevelse og detailhandel.

Den 6. september besøgte museumsdirektør Rane Willerslev fra Nationalmuseet Den Gamle By.

Den 7.-8. september var en gruppe ungarske museumskolleger fra frilandsmuseet Sostoi på studietur til Den Gamle By.

Den 9. september var Nordea Fondens bestyrelse på besøg for at se Besættelsesmuseet.

Faglige indlæg

Den Gamle Bys medarbejdere deltager året igennem i talrige møder, rundbordssamtaler og konferencer i ind- og udland, ligesom der holdes mange introduktioner, oplæg og rundvisninger i Den Gamle By. Dertil kommer masser af interviews i tv, radio og dagblade. Her nævnes nogle af de vigtigste.

Den daværende leder af Erindringsformidlingen, Henning Lindberg, deltog 23.-24. november 2021 på en demenskonference i Ilulissat, Grønland og holdt indlæg om Den Gamle Bys arbejdsmetoder, teori og erfaringer på området.

Den 7. januar 2022 forsvarede Silke Holmqvist fra Dansk Center for Byhistorie sin ph.d.-afhandling om The figure of the guest worker – Emotions, places and immigration in Denmark 1960-1989. Forsvaret blev afholdt online i regi af Aarhus Universitet.

Den 28. april holdt overinspektør og ph.d.-studerende Martin Brandt Djupdræt et indlæg med titlen Measuring the Visitors' Perception of the Value of Museum Participation på onlinekonferencen Connected Audience Conference 2022.

Martin Brandt Djupdræt holdt 18. maj 2022 indlægget Development, Test, and Evaluation of New Continuing Education for Museum Staff in Scandinavia ved 9th Nordic Conference on Adult Education and Learning i Tønsberg, Norge.

Den 22. august holdt Martin Brandt Djupdræt i Prag indlægget Identity, hope and the values of the museum ved International Committee of Museum's 26th General Conference 2022.

Martin Brandt Djupdræt deltog sammen med leder af Besættelsesmuseet Søren Tange Rasmussen i European Museum of the Year Award-konferencen i Tartu, Estland, i dagene 4-7. maj, hvor de i anledning af Besættelsesmuseets nominering til den europæiske museumspris fortalte om museet.

Martin Brandt Djupdræt underviste 6. oktober på kurset Hvordan gør du museet til et bedre socialt rum? Kurset var udbudt af Organi-

sationen Danske Museer og blev gennemført i ODM's lokaler på Var-tov og på Arbejdermuseet i København.

Den 23. august deltog museumsdirektør Thomas Bloch Ravn i rundbordssamtale i regi af Erhverv Aarhus om kultur og kreative erhverv i forbindelse med midtvejsrevision af erhvervsplanen og dagen efter i en samtale om turisme, oplevelse og detailhandel, denne gang i regi af Dansk Erhverv.

Den 26. august deltog Thomas Bloch Ravn i debat om by og bygningsbevaring på Kulturmødet på Mors.

På bogfestivalen Historien Lever diskuterede direktør for museet KØN Julie Rokkjær Birch og Thomas Bloch Ravn 1. oktober emnet Har museerne en fremtid, og 11. oktober gav Thomas Bloch Ravn sit bud på samme emne på Struer Museums visionsdag.

Endelig holdt Thomas Bloch Ravn på en konference i Tallinn i Estland 20. oktober et digitalt indlæg med titlen Modern times, difficult stories and dialogue with visitors in Den Gamle By's 20th Century area.

Den 7. september holdt Kitt Boding-Jensen foredraget Familieliv i Aarhus 1950-1980'erne på Folkehuset Mårslet. Det er det første af ti foredrag med afsæt i bogserien Aarhus i årtier, som forfatterne fra henholdsvis Aarhus Stadsarkiv og Den Gamle By vil holde over det næste års tid.

I dagene 27. september til 1. oktober deltog bygningschef Niels Meyer, administrationschef Henning Kjærgaard, overinspektør Martin Brandt Djupdræt, chef for Levende Historie og Salg og værtskab Kitt Boding-Jensen og museumsdirektør Thomas Bloch Ravn i Association of European Open Air Museums' konference på Skansen i Stockholm. Den Gamle By præsenterede her to posters. Niels Meyer talte om emnet Let's make craftsmanship great again. Martin Brandt Djupdræt talte om Visitors, Value and Identity.

Den Gamle Bys medarbejdere har endvidere bidraget til Radio-4's samtaleprogram Kraniebrud. Søren Tange Rasmussen bidrog 30. november 2021 med På sporet af modstanden og 16. december med kz-lejrenes danske ofre. Den 14. december deltog vicedirektør Allan Leth Frandsen med emnet Juleøllen, og 11. februar 2022 bidrog Mikael Frausing fra Dansk Center for Byhistorie til samtale om emnet Turistlandet, og 1. marts bidrog Søren Tange Rasmussen med Voldens år og Peter-gruppen. Den 3. maj bidrog Klaus Bertelsen fra Besættelsesmuseet med Da jøderne flygtede fra Danmark. Endelig bidrog museumsinspektørerne Christian Rasmussen og Søren Tange

Rasmussen sammen med køkkenchef Martin Tranekær Bøgsted 8. september med emnet 1890'er-mad og Danmarks første vegetarer.

Forskning, publikationer og debatindlæg

Andersen, Mette Ernst: En slagterforretning bliver til. I Den Gamle Bys årbog 2022, side 55-63.

Andersen, Mette Ernst og Ronja Moesgaard Ryde: En farve- og tapethandel bliver til. I Den Gamle Bys årbog 2022, side 65-71.

Bager, Marianne og Birgitte Damkjer: I øjenhøjde med gæsten. Artikel i MiD Magasin 44, marts 2022, side 9-11.

Damkjer, Birgitte og Marianne Bager: I øjenhøjde med gæsten. Artikel i MiD Magasin 44, marts 2022, side 9-11.

Djupdræt, Martin Brandt: The Making of the Viking Horned Helmet: Uses of the Past in the Works of Lorenz Frølich, Michael Echter, and Carl Emil Doepler. I Sine Krogh, Karina Lykke Grand & Thor J. Mednick (red.): Culture and Conflict – Nation Building in Denmark and Scandinavia, 1800-1930. Aarhus University Press, 2022, side 180-196.

Djupdræt, Martin Brandt og Marie Vejrup Nielsen: Konklusion: Refleksioner over religion som levet kulturarv. I Marie Vejrup Nielsen og Laura Maria Schütze (red.): Religion og Museer – Dansk kulturhistorie med nye øjne 1/2022. Center for samtidsreligion, Aarhus Universitet 2022, side 131-138.

Djupdræt, Martin Brandt og Stefanie Steinbeck: Hvordan bliver museerne brugt. I Danske Museer, vinter 2021, årgang 34. Museums-tjenesten, side 54-55.

Frandsen, Allan Leth, Erik Nellemann Nielsen og Berit Guldmann Hornstrup: Gågaden – i krig og kærlighed. I Den Gamle Bys årbog 2022, side 45-53.

Frausing, Mikael: Mellem romantik og modernitet. Danske byer på turistplakaten 1930-1960. I Tings Tale 04/2022, side 102-118.

Hoff, Annette: Renæssancens drukfest. Danmark på druk – en historie om festaber og afholdsfolk. I Politiken Historie #20/2021, side 50-61.

Hoff, Annette: Købmandsgård, herregård, købstadspalæ. Kildeudgivelse af skifterne fra familien Lichtenberg: Købmandsgården 1698 i Horsens, herregården Bidstrup 1777 og købstadspalæet 1795 i Horsens. Syddansk Universitetsforlag 2022 (University of

- Southern Denmark Studies in History and Social Sciences vol. 632.) 343 sider, 2022.
- Hornstrup, Berit Guldmann, Erik Nellemann Nielsen og Allan Leth Frandsen: Gågaden – en truet art kommer på museum. Kronik i Avisen Danmark 25. juni 2022.
- Hornstrup, Berit Guldmann, Erik Nellemann Nielsen og Allan Leth Frandsen: Gågaden – i krig og kærlighed. I Den Gamle Bys årbog 2022, side 45-53.
- Meyer, Niels: Mødet med mennesker flytter verdensmål i Den Gamle By. I Danske Museer, forår 2022, årgang 35. Museumstjenesten, side 34-36.
- Moesgaard Ryde, Ronja og Mette Ernst Andersen: En farve- og tapethandel bliver til. I Den Gamle Bys årbog 2022, side 65-71.
- Nellemann Nielsen, Erik, Berit Guldmann Hornstrup og Allan Leth Frandsen: Gågaden – i krig og kærlighed. I Den Gamle Bys årbog 2022, side 45-53.
- Laursen, Anneken Appel og Shaymaa Ahmad Najjar: Nye øjne på religion i udstillinger. I Marie Vejrup Nielsen og Laura Maria Schütze (red.): Religion og Museer – Dansk kulturhistorie med nye øjne 1/2022. Center for samtidsreligion, Aarhus Universitet 2022, side 60-84.
- Præstegaard, Lisbeth, Gitte Sørig Thomsen og Karen Woer: Before the Fire: Experiments on Fire-protecting Cover Materials. I Studies in Conservation. Publiceret på portalen www.tandfonline.com. 2021.
- Ravn, Thomas Bloch: Da provinsen fik sine egne museer. Kronik i Avisen Danmark 1. december 2021.
- Ravn, Thomas Bloch: Julen består af mange lag. Kronik i Kristeligt Dagblad 10. december 2021.
- Ravn, Thomas Bloch: Det må godt være sjovt at gå på museum – men det er ikke et sted for alternative fakta. Kronik i Jyllands-Posten 30. december 2021.
- Ravn, Thomas Bloch: Håndværket ligger i hånden – også i fremtiden. Kronik i Avisen Danmark 21. maj 2022.
- Ravn, Thomas Bloch, Ingeborg Svennevig og Henrik Harnow: Almindelige menneskers historie er truet. Kronik i Jyllands-Posten 25. august 2022.
- Ravn, Thomas Bloch: Håndværk som immateriel kulturarv. I Danske Museer, sommer 2022, årgang 35. Museumstjenesten, side 52-53.

- Ravn, Thomas Bloch: Årsberetning for Dansk Center for Byhistorie, Den Gamle Bys årbog 2022, side 103-105.
- Ravn, Thomas Bloch: Bedøm museerne på det, de leverer. I Den Gamle Bys årbog 2022, side 5-9.
- Ravn, Thomas Bloch: Årets gang og planer for fremtiden. I Den Gamle Bys årbog 2022, side 11-43.
- Ravn, Thomas Bloch: Modern Times in Open-Air Museums. I Ute Herborg, Raphael Thörmer og Carsten Vorwig (red.): Gestern Noch Alltag. Musealisierung von Zeitgeschichte. Festschrift für Josef Mangold. Kommern, 2022, side 17-25.
- Sethia, Nynne Raunsgaard: Farver på bybindingsværk i 1500-tallets sidste tre årtier: undersøgelser ved Den Gamle By sat i kontekst. I Bygningsarkæologiske Studier, 2017-2021, side 71-79.
- Skjernov, Lisbeth: Håndværkere hævner misset fest. I Lokalavisen 20. juli 2022.
- Skjernov, Lisbeth: Derfor går det over stok og sten. I Lokalavisen 27. juli 2022.
- Skjernov, Lisbeth: Engang kunne man vinde cykelløbet for mælkeassistenter. I Lokalavisen 3. august 2022.
- Sørensen, Line Fogh: Danmark i EF og EU – plakater i 50 år. I Den Gamle Bys årbog 2022, side 73-81.
- Vestergaard, Anna Wowk: Syv ting du – måske – ikke vidste om påsken. Kronik i Avisen Danmark 10. april 2022.
- Vestergaard, Anna Wowk: Adventskransen i Danmark – blomsterhandlers eller husmødrenes tradition? I Den Gamle Bys årbog 2022, side 85-101.
- Vesterlykkegaard, Lars: Medlemmerne i laug for gammelt håndværk er overraskende unge. I Lokalavisen 6. juli 2022.
- Vesterlykkegaard, Lars: Fra Aarhus Universitet til lærling i Den Gamle By. I Lokalavisen 26. juli 2022.
- Vesterlykkegaard, Lars: Svendebrevet – en vej ud i den store verden. I Lokalavisen 10. august 2022.

Den Gamle Bys blogs

Ravn, Thomas Bloch: 6 blogindlæg

Vestergaard, Anna Wowk: 4 blogindlæg

Hverv

Den Gamle Bys personale er medlem af mange bestyrelser, ligesom mange også indgår i universiteternes censorkorps. Nedenfor nævnes nogle af de væsentligste sammenhænge.

Museumsdirektør Thomas Bloch Ravn er formand for bestyrelsen af Dansk Center for Byhistorie og næstformand i Aarhus' Byhistoriske Fond. Thomas Bloch Ravn er desuden bestyrelsesmedlem i Enigma – Museum for post, tele og kommunikation, i Museum Ovar-taci og i boghandler Henning Clausens Fond. Han er ligeledes medlem af styregruppen for bogserien 100 danmarkshistorier og medlem af advisory board for Musikhuset Aarhus.

Chef for Levende Historie og Salg og værtskab Kitt Boding-Jensen er i år blevet valgt som bestyrelsesmedlem i Association of European Open Air Museums. Derudover er hun sekretær i bestyrelsen for Landsforeningen til Bevaring af Film og Foto.

Overinspektør Martin Brandt Djupdræt er medlem af bestyrelsen for Aarhus Sommeropera, medlem af bestyrelsen for Teatermuseet i Hofteatret, medlem af Slots- og Kulturarvsstyrelsens Udvalg for data og analyse, medlem af Arbejdermuseets rådgivende panel, medlem af styregruppen for etableringen af Museum Ovar-tacis permanente udstillinger, censor i museologi ved Aarhus Universitet og medlem af Aarhus Folkeuniversitets programråd.

Bygningschef Niels Meyer er formand for bestyrelsen for bevarelse af Gedingvej 2, Tilst, medlem af repræsentantskabet i Foreningen for Bykultur i Aarhus og medlem af præmieringsudvalget for god arkitektur i Skanderborg Kommune.

Museumsinspektør Anna Wowk Vestergaard er medlem af censorkorpset for historie. Museumsinspektør Anneken Appel Laur-sen er medlem af Kulturmiljørådet for Aarhus Kommune. Museumsinspektør Lisbeth Skjernov er medlem af bestyrelsen for Dansk Komité for Byhistorie. Museumsinspektør Mette Ernst Andersen er medlem af bestyrelsen for Østjysk Hjemstavnsforening. Og den tidligere leder af erindringsformidlingen Henning Lindberg er demensambassadør ved Aarhus Kommune.

Den Gamle Bys bestyrelse

Formand for Den Gamle Bys bestyrelse er direktør Peter Kjær, som sammen med næstformand, rektor for Folkeuniversitetet i Aarhus

Sten Tiedemann, og administrerende direktør Thomas Jensen udgør museets forretningsudvalg.

Derudover består bestyrelsen af formand for regionsrådet i Region Midtjylland Anders Kühnau, formand for Aarhus Haandværkerforening, direktør Henrik Hoffmann, dekan på Aarhus Universitet Johnny Laursen, formand for FH Aarhus Kresten Vendelboe, formand for Erhverv Aarhus, direktør Terje Vammen og direktør Martin Busk, som er udpeget af Aarhus Byråd, og museumsinspektør Line Fogh Sørensen, der er repræsentant for Den Gamle Bys personale.

Personaleliste

Museumsdirektør er mag.art. Thomas Bloch Ravn. Thomas Bloch Ravn leder Den Gamle By sammen med en chefgruppe bestående af vicedirektør cand.phil. Allan Leth Frandsen, administrationschef Henning Kjærgaard, personalechef, cand.mag. Mette Dimes Høeberg (fratrådt pr 30. september), kommunikationschef, cand.merc. Lars Vesterlykkegaard, chef for Levende Historie og Salg og værtskab, cand.mag. Kitt Boding-Jensen, bygningschef, arkitekt MAA Niels Meyer, service- og teknikchef Rasmus Kjellerup Lassen og restaurationschef Lis la Cour Fisker.

Herudover refererer følgende til direktøren: overinspektør, cand. mag. Martin Brandt Djupdræt, der p.t. skriver ph.d., direktionssekretær Pernille Bruun og leder af Dansk Center for Byhistorie, lektor, ph.d. Mikkel Thelle (orlov i 2022).

Vicedirektør Allan Leth Frandsen har ansvaret for Den Gamle Bys projekter, samlinger, formidling, bevaring og bibliotek. Projektkoordinator er museumsinspektør, cand.mag. Anna Wowk Vestergaard. Derudover er tilknyttet museumsinspektørerne cand.mag. Erik Nellemann Nielsen, cand.mag. Anneken Appel Laursen, cand.mag. Lisbeth Skjernov, cand.mag. Line Fogh Sørensen, cand.mag. Christian Rasmussen, cand.mag. Søren Tange Rasmussen, ph.d. Elsebeth Aasted Schanz, ph.d. Hannibal Turman Munk, cand.mag. Mette Andersen og cand.mag. Peter Bjerrum. Endvidere er der til afdelingen tilknyttet projektmedarbejderne cand.mag. Maria Juul Svaling, cand.mag. Mie Kjelst Kristensen og cand.mag. Ekaterina Poliakova samt museumsassistenterne Rikke Hartmann Andreasen, Trine Vindevoghel, Ulla Hansen, Lene Sørensen, Susanne Nissen Gram, Jane Maj-Britt Brügger, Lorents Larsen, Mette Kvarning, Sanne Staal Guldholt, Lone Engelbrecht, Peter Præstgaard og arkivmedarbejder

Susanne Mikkelsen. I løbet af året har en række studerende været tilknyttet afdelingen i forbindelse med praktikophold og særlige opgaver.

Elsebeth Aasted Schanz er leder af Dansk Plakatumuseum.

Søren Tange Rasmussen er leder af Besættelsesmuseet og er ansvarlig for en større gruppe frivillige og timelønnede medarbejdere.

Line Fogh Sørensen er leder af Billedarkivet og er ansvarlig for en større gruppe frivillige.

Anne-Grete Roed Jensen er Den Gamle Bys bibliotekar.

Bevaringsafdelingen ledes af bach.scient.cons. Marcelle Lunau. Afdelingen består derudover af cand.scient.cons. Nynne Raunsgaard Sethia, møbelkonservator Torsten Meinert Johnsen, kulturhistorisk konserveringstekniker Gitte Sørig Thomsen, bach.scient.cons. Thea Kaas Holm, cand.scient.cons. Lasse Nedergaard Mikkelsen, bach.scient.cons. Mette Westergaard Nielsen, konserveringsassistent Kari Helene Berg og magasinmedarbejder Anker Østergård Kristensen.

Administrationschef Henning Kjærgaard er ansvarlig for økonomi og derudover for IT og sikring samt for billetsalg og reception. Økonomifunktionen består af Aase Back Kjeldsen, Marianne Skov Vitved, Merete T. Lantz, Lene Frederiksen, Anne Grethe Holm Nielsen, Kathrine Guldager Lund og Nina Jespersen.

Den Gamle Bys IT- og sikringsafdeling ledes af tekniker Ole Bojesen. I afdelingen er ansat Ludvig K. Egtved, Christoffer Rasmussen, Jann Pedersen og Tommy Sørensen Møller.

Billetsalg og reception ledes af afdelingsleder Allan Arve Vesterbæk. I afdelingen er ansat Frederik K. Veis og Annette B. Eskildsen. Derudover er beskæftiget et større antal timelønnede medarbejdere til billetsalg og publikumsfunktioner.

Personalefunktionen består af HR- og kommunikationsmedarbejder, cand.mag. Camille Normann Brix og HR-medarbejder og frivilligkoordinator, cand.mag. Natalie Isabella Jensen.

Kommunikationschef Lars Vesterlykkegaard er ansvarlig for kommunikation og markedsføring. Kommunikationsafdelingen består af markedsføringsansvarlig Søren Honoré, grafikerne Rikke Gormsen og Maiken Fjeldsted Bøttern, digital redaktør Ronja Moesgaard Ryde og assistenterne Anne Fuglsang, Kamma Mogensen og Gitte Hougaard.

Kitt Boding-Jensen er chef for Levende Historie samt Salg og værtskab. Levende Historie består af aktørteam, undervisningsteam, butiksteam, skræddersal og aktiviteter. Afdelingen for Levende Hi-

storie suppleres af et større antal frivillige voksne og børn samt timelønnede medarbejdere.

Museets aktiviteter varetages af programkoordinator Lone Rønn Engelbrecht, og cand.mag. Ida Bonderup Pallesen leder aktørteamet. Den 1. august 2022 tiltrådte lærer, PD Tina Houmand Mortensen, der med virkning fra 1. oktober overtog posten som leder af undervisningsteamet fra afgangende leder for undervisningsteamet lærer, PD Marianne Bager. Til undervisningsteamet er knyttet formidler, cand.mag Birgitte Damkjær.

Anne Marie Rechendorff er ny leder af erindringsformidlingen efter lærer, PD Henning Lindberg, som nu er knyttet til Den Gamle By på deltid. Til afdelingen Levende Historie er endvidere tilknyttet museumsassistenterne Lotte Kofod, Bodil Hansen og Linda Andersen Fog samt Den Gamle Bys rundvisere. Henning Lindberg og Marianne Bager kunne 7. april 2022 endelig fejre deres 40-års jubilæer med 1½ års forsinkelse – 20 år som folkeskolelærere og 20 år i Den Gamle By.

Butiksleder Klaus Koldsgaard er ansvarlig for butiksteamet. I Museumsbutikken er endvidere ansat indkøbsassistent Hanne Philippon Christensen og butiksassistenterne Thomas Skovhøj, Jeanette Andersen, Helle Bomholt og Jane Heiborg Johansen.

Skræddersalen ledes af skrædder Malene Vestergaard Redder. Teamet består derudover af skrædderne Connie Hoffmann, Mette Ustrup Andersen, Miriam Hvam og Mathilde Kingo Jensen.

Salg og værtskab er ansvarlig for selskaber og gruppearrangementer. Afdelingen består af salgskoordinator Helle Møllerup og bookingansvarlig Steven Farup Revsholm og bookingmedarbejder Magdalena Fernández Orea. Direktionssekretær Pernille Bruun bidrager også til arbejdet i afdelingen.

Bygningschef Niels Meyer har ansvaret for museets tegnestue, håndværkere, gartnere og udstillingsafdeling. På Den Gamle Bys tegnestue er ansat arkitekt MAA Jonas Rump Nielsen, bygningsarkæolog, cand.mag. Erik Bjerre Fisker, museumsassistent Solveig Kirstine Kristensen, byggetekniker René Duhn Gotthardsen Scarpa og håndværksformidler Lars Ørbæk Laursen.

Museets udstillingsafdeling ledes af scenograf og møbelsnedker Tine Scharling Thomsen. Ansatte er udstillingsteknikerne Kurt Edelhardt Eriksen, Mikkel Bødker Lüders, Jonas Kongsbach, Niels Damsgaard-Sørensen, Jonathan Moskowitz Stockholm, Bente Jacobsen og grafikerne Frank Pedersen og Henrik Nøhr Mikkelsen og Charlotte Tommerup Clausen.

Murerafdelingen ledes af murerformand Hans Bendix Weiss, og afdelingen består derudover af murersvendene Bjarne Andersen og Lars Fabricius samt murerarbejdsmand Niels Kure Jensen. Derudover brolægger John Nielsen og murerlærling Oliver Riisgaard Jacobsen.

Tømrerafdelingen ledes af tømrerformand Christian Rønne Larsen. I afdelingen er ansat svendene Christina Veinholt Jensen, Lasse Ebbe Ebbesen, Rasmus Vinther, Thomas Bortal, Jules Mathies Elling og tømrerlærling Joar Erik Nielsen.

Malerafdelingen ledes af malerformand Torsten Lykke Nielsen. I afdelingen er ansat malersvendene Ditte Marie Skjødt, Dorthe Kristensen, Anton Bo Stefansen, Kent Overby Stück og malerlærling Anna Tjell Damsgård.

Smedeafdelingen ledes af smedeformand Johannes Bengtson Copmann. Afdelingen består endvidere af blikkenslagerne Thomas Skødeberg Vedel og Jørn Brøndberg samt låsesmed Jesper Nørsgaard Nielsen.

Gartnerafdelingen ledes af gartnerformand Gitte Kidmose Røn. Afdelingen består af gartnerne Astrid Steffensen, Hung Thanh Nguyen og gartnermedhjælperne Frank Kristensen, Asger Koller Mønster og Laurits Nørsgaard Petersen. Derudover gartner eleverne Silja Basse og Christopher Bukh Holdgaard.

Teknik- og servicechef Rasmus Kjellerup Lassen er leder af teknisk afdeling, rengøringen og serviceafdelingen. Teknisk afdeling består af elektriker Kristian Glenhammer Rehder og ventilationstekniker Henrik Bavnild Jensen.

Rengøringsafdelingen ledes af Lotte Bonde Blichfeldt, og personalet består af Lene Dalgaard, Karsten Nielsen, Anders Jensen, Birgit Solborg Bendtsen, Charlotte Lauring Nielsen, Bettina Guldager Andersen, Brita Pedersen, Gitte Bjerring Brandstrup, Grethe Dalmoose Nielsen, Helle Skovbjerg Jensen, Mads Damsø og Steen Søndergaard. Rengøringsafdelingen suppleres i højsæsonerne og weekender med timelønnede medarbejdere.

Serviceafdelingen ledes af Allan Johansen og består derudover af servicekoordinator Helle Vester Jensen og servicevagterne Michael Haugan, Tommy Nielsen, Simon Hygum Lyngbæk, Ole Madsen og Patrik James Ord. Derudover er ansat serviceassistenterne Carl-Henrik Bindslev Vammen, Jan Olsen og Brian Hansen.

Den Gamle Bys afdeling for Mad og drikke ledes af restaurationschef Lis la Cour Fisker. Hun har en fast stab af kokke, bagere, ser-

veringspersonale, arrangementsmedarbejdere og kontorassistenter med sig på holdet. Køkkenleder er kok Martin Tranekær Bøgsted. Derudover kokkene Anne Kathrine Gundestrup, Carol H. Dixon, Lukas Løvbjerg, Martin Teodor Bugge og kokkeeleverne Rasmus Svane Hansen og Mie Gejl Valbak. Luul Xassan Farha er køkkenmedhjælper. Rasmus Ejstrup Hedegaard er restaurantleder. Daniel Bircherod Calundan er serveringsansvarlig i Restaurant Gæstgivergården og bistås af assistent Sylvester Nørgaard Danielsen. Iben Kallesen Ravn er ansvarlig for Konditoriet og bistås af butiksassistent Hilal Gunes.

Bageriet ledes af konditor Kent Njoroge Berthelsen. Derudover bagerne Sevan Hanna Hormizd og Brian Rasmussen.

Arrangementsleder Lehna Pertou og arrangementsassistenterne Astrid Vahr Tjørnild, Gry Ekenberg og Mie Lomholt Schou koordinerer arrangementer i samarbejde med restaurationsassistent Tina Jønsson. Restaurationsområdet suppleres af frivillige og et stort antal timelønnede medarbejdere.

Sidst, men ikke mindst, skal nævnes museets 300 frivillige medarbejdere. De frivillige er fordelt på mange afdelinger, hvor de med ildhu og viden løser opgaver, museet ellers ikke kunne løfte. Staben af frivillige består blandt andet af et bryggerlav, et radiolav, et knallertlav, et telefonlav, et værtshuslav, et slagterlav, et træhåndværkslav, et autolav, et smedelav, en gruppe børneaktører, Besættelsesmuseets frivillige og en række individuelle frivillige, der formidler de historiske huse, værksteder og butikker samt hjælper med registrering, undersøgelser, klargøring af genstande, praktiske gøremål og produktion af beklædningsdele til museets aktører.

KLUB

DEN GAMLE BY

MÆRKBARE MEDLEMSFORDELE

Som medlem af Klub Den Gamle By støtter du arbejdet med at bevare historien og gøre den relevant for alle.

Samtidig er der en lang række medlemsfordele, som kan bruges 365 dage om året. Du kan altid tage en gratis ledsager med og du får 10% rabat på mad i restauranter og varer i butikker. Der er også rabat ved tilmelding til specialarrangementer med begrænset deltagerantal.

Derudover er der rabat på entreprisen ved besøg på en række museer og oplevelser i Danmark, ligesom der også er gratis adgang til de syv vigtigste frilandsmuseer i Skandinavien.

Medlemsfordele kan findes på Den Gamle Bys hjemmeside – dengamleby.dk/klub – ligesom der er løbende opdatering via Den Gamle Bys nyhedsbrev.

Tilmelding til nyhedsbrevet kan ske på dengamleby.dk.

STØT DEN GAMLE BY

Vær med til at sikre, at Danmarks kultur og vores fælles historie kan leve videre til glæde for fremtidige generationer.

Giver du en gave eller en testamentarisk donation til Den Gamle By, gør du en forskel for dem, der kommer efter dig.

Når du tilgodeser Den Gamle By i dit testamente, går alle midlerne skattefrit til museet.

Vi ønsker at gøre det nemt at støtte Den Gamle Bys arbejde og har derfor indgået et samarbejde med Mine Arvinger samt Dokument24.

Se mere på dengamleby.dk/stoet-museet

Sponsorer

Hovedsponsor

Jyllands-Posten
Mediebyen 3
8000 Aarhus C

Arrangementssponsorer

A. Enggaard A/S
Ceresbyen 64
8000 Aarhus C

Aros Forsikring
Viby Ringvej 4B, 8.
8260 Viby J

Danske Bank
Jægergårdsgade 101 B
8000 Aarhus C

STARK Aarhus
Daugbjergvej 18
8000 Aarhus C

Produktsponsorer

A.C. Perchs Thehandel
Volden 3
8000 Aarhus C

Te

Become
Skejby Nordlandsvej 309
8200 Aarhus N

Online forretningsudvikling

Brille Galleriet Rosensgade 16 8000 Aarhus C	Glas til historiske briller
Carlo Gavazzi Handel A/S Over Hadstenvej 40 8370 Hadsten	Duplinekomponenter til intelligente bygnings- installationer
Jydsk Emblem Fabrik A/S Sofienlystvej 6-8 8340 Malling	Merchandise
KEN Storkøkken A/S Runetoften 15-17 8210 Aarhus V	Køkkeninventar/service
Peter Larsen Kaffe A/S Ærøvej 15-17 8800 Viborg	Kaffe
PostNord Hedegaardsvej 88 2300 København S	Posthusets drift
Rambøll Danmark A/S Olof Palmes Allé 22 8200 Aarhus N	3D-opmåling/-scanning
Siemens A/S Building Technologies Bredskifte Allé 15 8210 Aarhus V	Installation, servicering og vedligeholdelse af Den Gamle Bys sikringssystemer
Steff-Houlberg Danish Crown Foods Tulipvej 1 8940 Randers SV	Udlån af pølsevogn
VOLA A/S Lunavej 2 8700 Horsens	VOLA-produkter

Hussponsorer

BDO Statsautoriseret
revisionsaktieselskab
Kystvejen 29
8000 Aarhus C

Aalborggården,
Stenhuset

BDO Statsautoriseret
revisionsaktieselskab
Kystvejen 29
8000 Aarhus C

Sadelmagerens Hus

BioMar Group A/S
Værkmestergade 25, 6.
8000 Aarhus C

Købmandsgården 1864

Boghandlerforeningen
Børsen
1217 København K

Boghandlen

CAC Fonden
Sintrupvej 12
8220 Brabrand

Helsingør Theater

CAC Fonden
Sintrupvej 12
8220 Brabrand

Møntmestergården

Danske Guldmede og Urmagere
Frederiksholms Kanal 30 5A, 1. sal
1220 København K

Guld-, sølv- og ursamlingerne

EL:CON GRUPPEN A/S
Ryhavevej 50
8210 Aarhus V

Svendborghuset

Forskningsfondens
Ejendomsselskab A/S
Finlandsgade 14
8200 Aarhus N

Apoteket

Gorrissen Federspiel Silkeborgvej 2 8000 Aarhus C	Hobrohuset
GRUNDFOS Holding A/S Poul Due Jensens Vej 7 8850 Bjerringbro	Vandmøllen
Meyerdonation Stokagervej 23 8240 Risskov	Randershuset
OK a.m.b.a. Åhave Park Vej 11 8260 Viby J	Sønderborghuset, Havbogade 29
SCANDINAVIAN TOBACCO GROUP'S GAVEFOND Sankt Annæ Plads 13, st. th. 1250 København K	Tobaksspinderiet og tobaksladen
Spar Nord Fonden Hadsundvej 20, 1. sal 9000 Aalborg	Aalborggården, Grotumfløjen
STARK Aarhus Daugbjergvej 18 8000 Aarhus C	Aarhus Mølle, kostald og hestestald
STARK Aarhus Daugbjergvej 18 8000 Aarhus C	Teglværksladen
Steff-Houlberg Danish Crown Foods Tulipvej 1 8940 Randers SV	Musiktribunen ved Gæstgivergården
Stibo A/S Axel Kiers Vej 11 8270 Højbjerg	Bogtrykkeriet

Støtteforeningen FHH Skæring Hedevej 190 8250 Egå	Toldboden
Aarhusianske Haandværkerlaug Aarhus Haandværkerforening Rådhuspladsen 5 8000 Aarhus C	Lille Rosengården
Aarhusianske Haandværkerlaug Aarhus Haandværkerforening Rådhuspladsen 5 8000 Aarhus C	Haderslevhusene
Aarhus og Omegns Biavlerforening Hindhøj 88 8382 Hinnerup	Bistaderne
Aarhus Oliefabriks Fond for almene Formål Tomsagervej 2 8230 Åbyhøj	Stampemøllen
Aarhus Stiftstidendes Fond Hans Broges Gade 2 8000 Aarhus C	Borgmestergården

